

พิธีขอฝนของชนชาติไท*

Rain Praying Rituals of the *Tai* Peoples

ศุภัญญา สุจฉายา**

Sukanya Sujachaya

บทคัดย่อ

การทำนาเป็นวิถีชีวิตที่สำคัญของคนไท ในสมัยโบราณการทำนาขึ้นอยู่กับดินฟ้าอากาศเป็นหลัก แต่เมื่อประสบกับภาวะฝนทิ้งช่วง คนไททั้งในจีนและอุษาคเนย์มีพิธีกรรมร่วมกัน นั่นก็คือ พิธีขอฝน บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาพิธีขอฝนในวัฒนธรรมของชนชาติไท 6 กลุ่ม คือ ไทดำเมืองลาที่ประเทศเวียดนามและไทดำหลวงน้ำทาที่ประเทศลาว ไทขาวที่เมืองเต็ก ประเทศเวียดนาม ไทลาวที่หลวงพระบาง ประเทศลาวและภาคอีสานของประเทศไทย ไทขิ่นเมืองเชียงตุงในเมียนมาร์ ไทลื้อที่สิบสองปันนาและไทเหนือในยูนนาน ประเทศจีน การศึกษาพิธีขอฝนของกลุ่มดังกล่าวพบว่าพิธีนี้เป็นพิธีกรรมเพื่อความอุดมสมบูรณ์ที่สำคัญของชนชาติไท อาจทำพิธีร่วมกับพิธีอื่น เช่น พิธีขึ้นปีใหม่ หรือจัดเฉพาะเมื่อฝนแล้งก็ได้ พิธีนี้มีที่มาจากความเชื่อทั้งพุทธและผี ซึ่งเป็นเหตุผลที่ทำให้ลักษณะของพิธีกรรมแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่

คำสำคัญ: วัฒนธรรม; คนไท; พิธีขอฝน

* บทความนี้ปรับปรุงมาจากงานวิจัยเรื่อง วัฒนธรรมข้าวของชนชาติไท (2544) ทุนวิจัยสถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งมีศาสตราจารย์พิเศษ ดร.ประครอง นิยมานเหมินทร์ เป็นหัวหน้าโครงการ.

** ศาสตราจารย์ประจำศูนย์สยามทรรศน์ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. ติดต่อได้ที่: sukanya.p@chula.ac.th

Abstract

One of the Tai peoples significant ways of living is rice planting. In the old days rice cultivation depends entirely on seasonal rain. However, when the dry season occurs, Tai peoples in China and Southeast Asia have particular rituals in common, that is rain praying rituals. This article aims at investigating rain praying rituals of six *Tai* communities, namely, the *Tai Dam* at *Muang La* (Vietnam) and *Luang Nam Ta* (Laos), *Tai Kao* (Vietnam), *Tai Laos* in Luang Prabang (Laos) and northeastern Thailand, *Tai Khun* in *Chiang Tung* (Myanmar), *Tai Lue* in *Sipsongpanna* and *Tai N'ua* in Yunnan (China). The article studied rain praying rituals in each of these *Tai* communities in details and found that rain praying rituals are fertility rites important to all *Tai* communities. The rituals can be either included in other yearly ceremonies, such as the celebration of the New Year or performed only in the dry season. The rituals originated from the beliefs of spirits as well as Buddhism, so the features of the ceremonies vary from place to place.

Keywords: culture; *Tai* peoples; rain praying rituals

บทนำ

ชนชาติไทเป็นกลุ่มชนที่มีความชำนาญในการทำนาปลูกมาแต่โบราณ ในหนังสือยูนหนานจื้อ ประวัติยูนหนานเล่มที่ 4 ซึ่งบันทึกไว้ในสมัยราชวงศ์ถังได้กล่าวถึงชนชาติไทว่า ชนชาติไทเป็นชนชาติที่อาศัยอยู่บนที่ราบหมั่งหมาน (หมั่ง=เมือง หมาน=ที่ราบ) ใช้ควายไถนาปลูกข้าวนาดำ รู้จักใช้ฆาลไถทำด้วยโลหะและรู้จักเอาเกลือมาต้มให้แห้งจนเป็นดอกเกลือ ในหนังสือเล่มเดียวกันนี้ยังได้แสดงถิ่นที่อยู่ของชนชาติไทในสมัยนั้นว่ากระจายอยู่จากกลุ่มแม่น้ำแดงทางตะวันออกเฉียงใต้ของยูนนานถึงเขตสิบสองพันนาทางใต้ของยูนนานและโค้งขึ้นไปถึงเขตเต๋อหง (ได้คง) ทางตะวันตกของยูนนาน (ซึ่งสุ่หว่า: 2527)

การทำนาจึงเป็นคุณสมบัติเด่นของชนชาติไทที่สามารถใช้จำแนกจากชนกลุ่มอื่นที่อยู่ในพื้นที่เดียวกัน ดังสำนวนที่พบในภาษิตของชนชาติไทหลายกลุ่มว่า “ไทเฮ็ดนาข้าวเฮ็ดไร่” และ “ไร่ข้าวนาไท” อันแสดงว่าคนไททำนา ส่วนคนข่าทำไร่

ในการทำนา ถ้าปราศจากน้ำ นาก็ไม่มีข้าว ดังโวหารของชาวไทขาว ที่ว่า “มีน้ำจึงมีนา มีนาจึงมีข้าว” คนไทจึงให้ความสำคัญกับพิธีกรรมเพื่อความอุดมสมบูรณ์ (fertility rites) ที่มุ่งเน้นการขอฝน เพื่อเอาใจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และหวังผลความสงบสุขของเผ่าพันธุ์ พิธีกรรมขอฝนจึงได้ถูกจัดขึ้นมีทั้งที่เป็นประเพณีประจำปีของคนทั้งเมือง จัดขึ้นโดยเจ้าเมือง และพิธีกรรมเฉพาะกิจจัดขึ้นเฉพาะโอกาสที่ฝนแล้งเป็นเวลานาน

บทความนี้มีจุดประสงค์เพื่อนำเสนอพิธีกรรมขอฝนของชนชาติไทกลุ่มต่างๆ และวิเคราะห์บทบาทที่มีต่อสังคม

พิธีขอฝนของชนชาติไทกลุ่มต่างๆ

ไทดำเมืองลา สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม

ชาวไทดำส่วนใหญ่นำนาตุง (ทุ่ง) ทุ่งใหญ่ 3 ทุ่งในเวียดนามซึ่งเป็นของชาวไทดำ คือทุ่งเถน ทุ่งลอและทุ่งถาน นอกจากนั้นก็มีการทำนาเดี่ยว (น่าน้ำฝน) และนาฮอน (นาดอน)

การขอฝนของชาวไทดำทำในเดือน 8 (กุมภาพันธ์) ชาวเมืองจะทำพิธี “เสนเมือง” หรือเซ่นผีเมือง ซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษหรือผีเจ้าเมืองเก่า ผู้กระทำพิธีคือหมอเมือง ซึ่งนอกจากจะอ่าน *ความโทเมือง* และ *ได้ปู่เส็ก* ดำนาสร้างโลกสร้างมนุษย์และเรื่องเล่าเกี่ยวกับการทำสงครามของบรรพบุรุษแล้ว ยังมีการขอความอุดมสมบูรณ์จากผิดินและผิน้ำอีกด้วย ในพิธีเสนเมือง ชาวไทดำจะฆ่าควายดำเป็นเครื่องพลีกรรม

ในกรณีที่ฝนมาล่าช้าเกินไปชาวไทดำจะทำพิธีขอฝนโดยเฉพาะ ผู้เฒ่าผู้แก่จะช่วยกันห่อข้าวเหนียว ห่อขึ้น (เนื้อ) ห่อปลา และเหล้า 1 ขวด เตรียมไว้ให้คนหนุ่มสาวคนหนุ่มสาวจะไปหาผู้เฒ่าโดยมีขบวนตีฆ้องกลองร่วมไปด้วย คนเฒ่าคนแก่จะช่วย

เอาน้ำสาดบ่าวสาว ฝ่ายสาวจะร้องคำขอฝน โดยฝ่ายชายจะช่วยตีฆ้องให้ ซึ่งมีเนื้อหาดังนี้

ฟ้าแดดแล้ง	เข้าไ้ตายฝอย
หอยอยู่นาตายแล้ง	แบ่งอยู่สามคว้น
มันอยู่ชุมตายอ้า	พวกข้อยจึงมาขอ (ขอ) ฝน
สอน้ำฝนให้ก้า (กล้า)	สอน้ำฟ้าให้นา
ให้นาเต่งตาก้า	ให้ก้าเต่งลี (สาลี) หลอ
จึ่งเป็นเข้าพวงหนา	จึ่งเป็นปาดัวเหยอ (ใหญ่)
สอมิด (เม็ด) ฝนที่หน่วยหมากหว่า(กำป็น)	
ห้าฝนที่สาหมากม่วย (ผลไม้ชนิดหนึ่ง เปลือกแข็งมากสีดำ ลำต้นมีหนาม)	
ชู (ทุกที่) ห้วยน้ำชูหนอง	ชูตางหนองตางนาชูหย้ง (น้ำเพิ่ม)

ไทดำที่เมืองหลวงน้ำทา สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

การขอฝนของชาวไทดำที่เมืองหลวงน้ำทาล้ายคลึงกับไทดำกลุ่มอื่นๆ คือ มีการฆ่าควายเช่นเดียวกัน ในสมัยก่อนจะนำควายไปที่ริมแม่น้ำทาและทำพิธีฆ่าควายส่งให้แถน ผู้ประกอบพิธีเรียกว่า หมอมือ หมอมือจะอ่านคำขอฝนซึ่งเขียนลงในใบปับ (กระดาษสา) โดยมีผู้เข้าร่วมพิธีเป็นชายทั้งสิ้น

ในปัจจุบันที่ บ้านน้ำแ้ง ซึ่งเป็นบ้านใหญ่ที่มีชาวไทดำอยู่มากที่สุดในเมืองหลวงน้ำทา แม่เฒ่าท้าววัย 67 ปีให้สัมภาษณ์ว่า ถ้าฝนไม่ตก ชาวบ้านจะแห่แม่ไปลงน้ำที่ลำน้ำแ้ง และถ้าเกิดฝนตกมากไม่ยอมหยุด แม่เฒ่าจะต้องใช้ไม้คานหาบน้ำไปที่คาไฟ (เหล็กที่เตาไฟ)

พ่อบ้านม่วนชายวัย 52 ปี แห่งบ้านท่งอัมให้สัมภาษณ์ว่า ในอดีตเมื่อถึงยามฝนแล้งชาวหลวงน้ำทาจะประกอบพิธีขอฝน 3 แบบ ได้แก่

แบบที่ 1 การฆ่าหมูสังเวทเวดา ทำบริเวณห้วยน้ำ 2 ห้วยมาบรรจบกัน ชาวบ้านจะนำหมูไปฆ่าที่ห้วย หลังจากนั้นชายหญิงจะสาดน้ำใส่กันและร่วมกันกินอาหารและดื่มเหล้าที่นั่น

แบบที่ 2 แห่นางแมว เพราะนางแมวเป็นของเชิดชวกับฟ้าแถน ชาวบ้านจะนำแมวไม่จำกัดเพศและสีมาแห่ จัดชบวนเดินร้องไปตามบ้าน ตีฆ้องกลองตามไปด้วย แล้วนำแมวไปรดน้ำที่หัวย ส่วนหนุ่มสาวก็สาดน้ำใส่กัน

แบบที่ 3 เลี้ยงผีบ้านผีเมือง โดยฆ่าควายคำที่ต่งเสือบ้าน (เดิมเป็นดงไม้มะขาม อยู่ที่บ้านเวียงเหนือ เป็นดงไม้ใหญ่ มีช้างมีสิงอาศัย ใน ค.ศ.1962 รัฐบาลสั่งให้ล้มเลิกพิธีนี้)

ไทชาวเมืองเด็ก สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม

ชาวไทชาวทำนาหลุ่มเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากตั้งบ้านเรือนอยู่ตามลุ่มน้ำมาแต่โบราณ จึงไม่ค่อยมีปัญหาเรื่องน้ำในการเกษตร แต่เพื่อความอุดมสมบูรณ์ของบ้านเมืองและพืชพันธุ์ธัญญาหารจึงจัดรวมอยู่ในพิธีเสนบ้านเสนเมือง ซึ่งเป็นพิธีกรรมประจำปีของเมือง จัดขึ้นในเดือน 2 (กุมภาพันธ์) และเมื่อถึงเดือน 3 (มีนาคม) แล้วฝนยังไม่ตกอีก บางหมู่บ้านก็จะกระทำพิธีขอฝนโดยเฉพาะ

พิธีเสนเมือง เป็นพิธีกรรมไหว้ผีน้ำ ผีดิน รวมทั้งผีฟ้าและผีลมผู้ให้ฝน ซึ่งเป็นพิธีเพื่อความอุดมสมบูรณ์ประจำปีที่ต้องกระทำก่อนฤดูทำนาในปีต่อไป พิธีกรรมนี้ใช้เวลา 3 วัน ต่อจากวันฮั้วฝ่ายเหมือง ซึ่งเป็นวันที่พวกอาชญาพญาพาราชฎรไปที่หัวนาไปช่วยกันทำฝ่ายเหมือง คือ กันน้ำให้เข้าเหมืองไปตามทุ่งนา ในการนี้จะมีการล่องเหมือง คือ ทำให้เหมืองสะอาดไม่มีของอุดตันกีดขวาง น้ำจะได้ไหลเข้าสะดวกขึ้น

ในวันทำพิธีวันแรกมีการเสนผีน้ำ คือเช่นตัวเงือกผู้ให้น้ำทำนา หมอเมือง (ผู้ทำพิธี) สวมเสื้อสีดำ จะนำพวกผู้ชายไปที่หัวนาโดยนำควายต่อน (ควายเผือก) ไปทำพิธีฆ่าสังเวทผีน้ำ

ควายที่นำมาใช้จะเป็นควายตัวผู้ใหญ่ที่เรียกกันว่า ควายเถิก (เถิก) ไม่มีบาดแผลใดๆ ตามร่างกาย มีเขากว้างที่เรียกว่า ควายเขากว้าง หมอเมืองจะพาผู้ชายไปที่ทุ่งที่ป่าหญ้าซึ่งมีควายอยู่มากมายเพื่อไปเลือกควาย โดยเอาไม้เต้าจี้ใส่ตัวควายควายที่ถูกไม้เต้าจี้จะนั่งเหมือนถูกมนตร์สะกด เขาจะเลือกเอาควายสีดำ 2 ตัว เพื่อ

นำไปเช่นผิดิน ส่วนควายต้อน (ควายเผือก) นำไปเช่นผิน้ำ เงินค่าควายนั้นได้มาจากเงินเรียไรของคนทั้งเมืองโดยจ่านำมาให้เจ้าของควายหลังจากฆ่าควายเรียบร้อยแล้ว เนื้อควายที่ฆ่าแล้วจะเอาเนื้อใส่เพื่อนปาน (พานสานด้วยไผ่) พร้อมหัวควายเพื่อเช่นผิต่อไป

ในวันพิธีวันแรกจะเป็นการเช่นผิน้ำ ที่วังน้ำใหญ่ เรียกว่า วังหัวน้ำ หมอเมืองจะไขไขเปิดเสี่ยงทายโดยทิ้งลงน้ำ ถ้าไขแตกแสดงว่าผิน้ำรับไปแล้ว แต่ถ้าไม่แตกแสดงว่าไม่ชอบควายตัวนี้ ต้องไปหาตัวใหม่มาแทน เมื่อผิน้ำรับของเช่นแล้วชาวบ้านจะร่วมกินของเช่นตรงนั้นให้หมด ถ้ากินไม่หมดจะเททิ้งลงน้ำไปไม่นำกลับบ้าน

ต่อจากผิน้ำก็จะมีการเช่นหลักเมืองหรือผิดิน โดยจะมีการฆ่าควายดำที่หลักเมือง ต่อจากนั้นนำเนื้อควายสุกและหัวควายมาเช่นผิดินโดยใส่ไว้ในปานหลักเมือง ต่อจากนั้นหมอเมืองจะเอาข้าวพันธุ์หว่านไปทั่วพื้นดิน ซึ่งชาวบ้านจะพากันไปเก็บเป็นขวัญข้าวต่อไป

ส่วนการเช่นผิลมจะทำเฉพาะชาวเมืองที่บ่อลม ชาวบ้านจะใช้ควายดำหรือหมูดำเช่นผิลมเพื่ออ้อนวอนขอไม่ให้เกิดพายุ

ในวันสุดท้ายชายหญิงจะไปรวมกันล่องเหมืองหลวง แล้วเล่นสาดน้ำใส่กัน พร้อมการละเล่นสนุกสนานต่าง ๆ เช่น ขับบ่าวสาวโต้ตอบกัน หลังจากล่องเหมืองหลวงแล้ว แต่ละครอบครัวจึงจะล่องเหมืองของตัวเองได้

ส่วนพวกที่ทำนาฮอน (นาต้อน) จะกระทำพิธีฆ่าควายต้อนที่ตีนเขาหัวเมืองเพื่อเช่นผิแทน ทั้งหญิงและชายจะมารวมกันโดยนำเนื้อควายใส่ในปาน (พาน) เช่นฟ้าหรือพานขอฝน 15 วัน ปานนี้จะวางอยู่บนทุกชั้นของบันไดไม้ไผ่ 15 ชั้นซึ่งจัดทำขึ้นสมมติว่าเป็นบันไดไปสู่เมืองแทน หมอเมืองสวมเครื่องแต่งกายสีแดงทั้งชุด โปกเปียว (ผ้าโปก) สีแดง

เมื่อเช่นเสร็จแล้ว หมอเมืองจะสั่งให้ทุกคนมายืนเรียงกัน ให้ผู้หญิงจับบั้งน้ำใหญ่ บั้งน้ำนี้เป็นบั้งไผ่ลำใหญ่ ใส่ น้ำ อีกมือหนึ่งถือกะเดิบซึ่งเป็นภาชนะที่ทำจากไม้ไผ่ใช้ใส่แก่น (เมล็ด) ผ้ายและข้าวสาร หมอจะส่งบั้งไฟให้ผู้หญิงที่ละคน เมื่อหยุดตรงหน้าผู้ใดก็จะเทน้ำแล้วหว่านแก่นผ้ายเปรียบเสมือนว่าฝนตกลงสู่พื้นโลก

เมื่อครบทุกคนแล้ว ทุกคนก็หว่านกล้าพร้อมกับเทน้ำครั้งใหญ่ ต่อจากนั้นทั้งหมดจะพากันไปที่ห้วยน้ำไหล สาดน้ำใส่กันในตอนบ่ายและเย็น

เสนบ้าน เป็นพิธีเช่นผีระดับหมู่บ้าน จะทำในช่วงเดือน 2-4 โดยจะทำพิธีที่ดงเสื่อบ้าน ซึ่งมีตูปเป็นที่พักของผีบ้าน ในช่วงเวลาดังกล่าวจะมีการนำตาเหลว (เจลว) ปิดทางเข้าหมู่บ้านเป็นเครื่องหมายห้ามคนเข้าออกหมู่บ้าน มีการฆ่าหมู ฆ่าควาย ฆ่าแพะ เช่นผีบ้าน ทางเข้าบ้านจะนำเลือดแพะไปใส่ที่ตาเหลวเป็นเครื่องหมายห้ามคนเข้าออก นอกจากนี้ยังนำบั้งไม้ไผ่เล็กๆ มัดหลักเช่นเจ้าดิน กันผีร้ายไม่ให้เข้าบ้านอีกด้วย

หลังจากพิธีเสนบ้านเสนเมืองแล้ว ถ้าฝนยังไม่ตกมาอีก หัวหน้าหมู่บ้านจะทำพิธีขอฝนโดยเฉพาะชาวไทเขานิยมดังนี้

ก. ให้แม่มานตางจับแสง (กระดัง)

ข. เอ็ดนางกวักนางแกว

ก. ให้แม่มานตางจับแสง (กระดัง)

แม่มานตาง คือผู้หญิงที่ท้องโดยไม่มีสามีหรือเป็นแม่ม่าย ชาวไทเขานี้มีทัศนคติไม่ดีต่อกลุ่มคนดังกล่าว ถือว่าผิดปกติ ฟ้าไม่ชอบใจ หัวหน้าหมู่บ้านจะไปล้อมบ้านแม่มานตางไปทั่วหมู่บ้านพร้อมกันก็ให้ร้องว่าตัวเองว่าเป็นคนไม่ดีขอให้ฟ้าฝนอย่าลงโทษ ตกคำจะนำแม่มานตางมาจับแสง (คล้ายกระดังมีรูให้รำหูลุดร่วงไปได้) แล้วให้คนทั้งหมู่บ้านช่วยกันเทน้ำใส่แสงสมมติว่าเป็นฝนตกลงมา

ข. เอ็ดนางกวักนางแกว

พิธีกรรมนี้นิยมทำตอนเที่ยงคืนในคืนเดือนหงาย มีความเชื่อว่าเดือนหงายแสดงถึงความแล้ง ต้องให้เดือนมีฟ้ามาปกหน่า คือมีเมฆมาบังแสดงว่าฝนใกล้ตก ดังนั้นผู้ทำพิธีซึ่งมักเป็นหญิงแก่ รู้มดรู้หมจะนั่งที่นอกชานแล้วแกะเสื่อผ้าออก นำผ้าสีที่ขาดกระรุ่งกระริ่งมาคลุมตัวแทน ส่วนผมเผ้าจะสยายให้ยุ่งเหยิงแล้วลุกขึ้นพ้อนไปมา

ไถลาที่หลวงพระบาง เวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และไถลาในภาคอีสานของไทย

ชาวเมืองหลวงพระบางและชาวเวียงจันทน์เคยมีพิธีกรรมเช่นสรวงบูชาด้วยควายดำและควายเผือกเป็นพิธีกรรมประจำเมืองเช่นเดียวกับคนไทกลุ่มอื่นๆ การฆ่าควายมีจุดประสงค์เพื่อเซ่นสังเวยผีเสื้อเมือง ส่วนการเข้าทรงในพิธีกรรมนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อขอคำทำนายอนาคตของบ้านเมืองและเพื่อลดความกังวลเกี่ยวกับผลผลิตที่จะได้จากการเพาะปลูก

จากบทความเรื่อง "The Sacrifice of the Buffalo and the forecast of the Weather in Vientiane" ของ Paul Levy ได้บันทึกไว้ว่า มีการฆ่าควายบูชาผีเมืองทั้งที่นครเวียงจันทน์ หลวงพระบาง และที่เชียงใหม่ ก่อน ค.ศ.1827 จะทำกันในช่วงเดือนพฤษภาคม (เดือนห้า) และเดือนมิถุนายน (เดือนเจ็ด) ซึ่งเป็นช่วงต้นฤดูฝนเริ่มฤดูการทำนา

ที่นครเวียงจันทน์ เดิมมีหอผีอยู่ 9 หอ หอเหนือเป็นหอที่ใหญ่ที่สุดตั้งอยู่ใกล้วัดศรีเมือง ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเวียงจันทน์ ที่นั่นมีการเซ่นสังเวยควายโดยกระทำที่ลานใต้กกเตื่อ ส่วนที่หลวงพระบางจะทำพิธีที่หอที่เชียงทองซึ่งเป็นบริเวณใจกลางเมืองหลวงพระบาง โดยจะผูกควายไว้ที่ใต้ต้นมะขาม

ผู้กระทำพิธีของชาวเวียงจันทน์เป็นร่างทรงผู้หญิงเรียกว่า "นางเทียม" พิธีเริ่มขึ้นตอน 9 โมงเช้า นางเทียมจะเชิญวิญญาณมารับเครื่องเซ่น สั่งให้ฆ่าควาย นำหัวและหางมาเช่นสรวงที่ทำยเมืองที่มี "เมล็ดข้าวบูซาน" (Grain of Rice) เป็นหินตั้งอยู่ที่เหลือจะนำไปทำอาหารเลี้ยงกัน 11.00 น. เริ่มเชิญผีเข้าทรงอีกครั้งหนึ่ง จะมีการทำนายทายทักไป จนถึงบ่าย 2 โมง จะนำเนื้อควายมาแบ่งกันอีกครั้ง ขึ้นใหญ่สุดจะแบ่งให้นางเทียมและเจ้าเมืองเวียงจันทน์

ในราวๆ 4 โมงเย็น จะมีการฟ้อนดาบ นางเทียมจะฟ้อน 3 รอบโดยมือข้างหนึ่งถือหม้อน้ำ เมื่อครบ 3 รอบ นางเทียมจะเทน้ำรดหินเม็ดข้าว ต่อจากนั้นจะพลิกหินเพื่อดูว่ามีน้ำซุ่มอยู่มากน้อยเพียงใดเพื่อทำนาย นางเทียมมักจะทำนายไปในทางดี เช่น "ปลายปีน้ำจะแห้ง" ที่เป็นดังนี้เพราะชาวเวียงจันทน์กลัวน้ำท่วมทุ่งนา ทำให้

ข้าวเปียกเสียหาย จึงต้องการรู้ว่าฝนจะตกมากหรือน้อยในปีนั้นๆ เพื่อเป็นการสร้างขวัญให้แก่ชาวนา

พิธีเช่นสรวงอารักษ์เมืองด้วยการฆ่าควายนี้ได้เลื่อนหายไปแล้วจากการรับรู้ของคนหลวงพระบางและเวียงจันทน์ในปัจจุบัน แต่ได้เปลี่ยนรูปและไปผสมผสานอยู่ใน**บุญสว่างเฮือ** หรือการแข่งขันเรือในเดือน 11-12 (ตุลาคม-พฤศจิกายน) ที่หลวงพระบาง จะมีการ**แข่งเรือหางดำหางต่อน** เล่ากันว่า 2 นางนี้เป็นอารักษ์ของเมืองหลวงพระบาง นางดำเป็นเมียหลวง นางต่อนเป็นเมียน้อย ก่อนแข่งเรือจะมีผู้หญิงสวมชุดดำ 1 คน ชุดขาว 1 คน มาร่วมด้วย ในการแข่งเรือนี้ต้องให้นางดำชนะ บ้านเมืองจึงจะสงบสุข

“ฮีต 12” หรือจารีตใน 12 เดือนของชาวไทลาวที่หลวงพระบางกับชาวลาวเวียงจันทน์มีความแตกต่างกัน ฮีตของหลวงพระบางเองก็มีความแตกต่างระหว่างชาวเมืองกับชาวนา ดังพบว่าชาวเมืองหลวงพระบางจะให้ความสำคัญแก่พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนามากกว่าความเชื่อผีตามประเพณีดั้งเดิม

ใน “ฮีต 12” ชาวเมืองหลวงพระบางถือว่าบุญใหญ่ที่ต้องกระทำมิได้ขาดมี 3 บุญ คือ บุญสังขานต์ (เดือน 5 เมษายน) บุญข้าวประดับดิน (เดือน 9 สิงหาคม) และบุญสว่างเฮือ (เดือน 12) หลังเทศกาลออกพรรษา ส่วนบุญเดือน 6 (พฤษภาคม) ชาวหลวงพระบางจะเน้นการทำบุญกองหด คือ การสงฆ์น้ำพระพุทธรูปและพระสงฆ์ และบุญวิสาขบูชามากกว่าบุญบั้งไฟ

ที่เวียงจันทน์ บุญเดือน 6 จะเน้นการทำบุญบั้งไฟ ซึ่งเป็นพิธีกรรมขอฝนเช่นเดียวกันกับชาวไทยภาคอีสาน บางแห่งถือเป็นประเพณีที่ต้องทำทุกปีและทำเป็นงานใหญ่ เช่น ที่วัดกลางในนครเวียงจันทน์ บางแห่งก็เชื่อมพิธีกรรมทั้งสองแบบไว้ด้วยกัน คือทำบุญกองหดหรือรดสงฆ์ในตอนกลางวันและทำบุญบั้งไฟในตอนบ่าย

การจุดบั้งไฟของชาวเมืองหลวงพระบาง ทำกัน 2 ครั้ง ครั้งแรกในเดือน 5 เพื่อบอกกล่าวแทนว่าถึงฤดูทำนาแล้วจะได้ส่งฝนให้ตกลงมาตามความเชื่อของชาวไทลาวแต่ดั้งเดิม ชาวหลวงพระบางจะจุดไฟอีกครั้งหนึ่งในเดือน 11-12 ตอน**ทำบุญสว่างเฮือ** เพื่อบูชาพญานาค 15 สกุนต์ซึ่งเชื่อว่าเป็นบรรพบุรุษของตน

การขอฝนของชาวหลวงพระบาง โดยทั่วไปจะมีการเทศน์คันคากและแห่หางแมวเป็นหลัก ถ้ามีการแห่บั้งไฟมักจะเป็นบ้านของกลุ่มไทลื้อและไทยวนที่บ้านนาขาว เมืองหลวงพระบาง ซึ่งเป็นหมู่บ้านนอกเมือง ชาวบ้านจะทำพิธี “สวดตาด” หรือสวดตาดในเดือน 6 โดยเชิญพระสงฆ์ไปสวดที่ตาดแวน ห้วยไซ ชาวบ้านจะแห่หัวพญานาค (โองหด) มาตามร่องน้ำ (คือ รางไม้ทำเป็นรูปพญานาค ตรงคอเจาะรูกลมสำหรับให้น้ำไหลออก ใช้ในพิธีรดน้ำพระสงฆ์) ส่วนเด็กๆ จะแข่งหางแมว ไปรอบๆ หมู่บ้าน 3 รอบ เด็กๆ จะไปจับแมวเพศใดก็ได้มา 1 ตัว คางคกสีแดง 1 ตัว หามเวียนขวา ไปรอบหมู่บ้าน โดยร้องคำเช้งว่า

“อีพิกเอยอีพอน ขอน้ำฝนเช่อ (ใส่) กล้ากูแด ขอน้ำฟ้าเช่อไฮ่เช่อนากูแด
ข้าวอยู่ไฮ่ตายแล้งมาแล้ว ข้าวอยู่นาตายแล้งมาแล้ว”

แล้วแห่กับไปร่อนน้ำ อ่านกาบชวาย (คำชุมนุมทเวตจา) และอ่านเรื่องพญาคันคาก ต่อจากนั้นเอาน้ำรดขบวนเช้งให้เปียกทั้งขบวน

บางหมู่บ้านเช่นที่บ้านเชียงแมน มีการเทศน์พญาคันคาก (คางคก) ที่บริเวณกลางหมู่บ้าน ชาวบ้านจะขุดหนองน้ำเล็กๆ ใส่ น้ำจันเต็ม แล้วนำกุ่ม หอย กบ เขียด ปู ใส่เข้าไป น้ดินเหนียวมาปั้นรูปคันคากไปรบพญาแถนโดยสวมเสื้อสีแดงให้คันคาก ต่อจากนั้นจะเชิญพระภิกษุมหาเทศน์ เมื่อเทศน์จบและทำพิธีแห่หางแมวต่อไป คนแก่จะนำหน้าหนุ่มสาว หามแมวไปทั่วหมู่บ้านแล้วร้องว่า “ฟ้าบั้งฮ้อง ฝนเทลงมา เทลงมาฮ้าง(เปียก)หัวแมวน้อย” ชาวบ้านจะพากันรดน้ำใส่แมว

ที่เมืองงอยในเขตหลวงพระบาง ต่อเขตเชียงขวาง เชียงพัน ผู้ใหญ่บ้านเล่าว่า ปีใดแล้งจัดจะนำใบลานเรื่องคันคากมาอ่าน แล้วนำคนหัวล้านมาชนกันให้ดูด้วย ที่หน้าหนองคันคาก เมื่อถึงเวลาบ่ายโมงชาวบ้านจะมารวมกันทำพิธีตีแสง (ฉาบ) ประกองเสียงโห่ร้อง ชาวบ้านจะนำมะพร้าวห้าว 2 ลูกทาน้ำมันจนลื่น ให้ชายหัวล้าน 2 คนทำท่าฎิโปฎมาตามฮีตตามรอย ไม่มีการชนกันจริงจิง พระภิกษุก็อ่านเรื่องคันคากไปด้วย

ส่วนที่บ้านอู้ หลวงพระบาง ชาวบ้านเล่าว่าก่อนลงมือทำนาในแต่ละปี จะเอากูป (หมวก) ไปหมาข้าว ตอนกลางคืนก่อนนอนชาวบ้านจะนำข้าวเหนียวไปแช่น้ำ

ทั้งไว้ทั้งคืน (เรียกว่า หม่า) เพื่อทำเคล็ดไม่ให้มีแดดในตอนเช้าของวันทำนา โดยใส่กุบตอนกลางคืนขณะไปหม่าข้าว

ชาวหลวงพระบางบางคนแสดงทรรศนะเกี่ยวกับฝนว่า “ตกหลายก็บ่มัก บ่ตกก็ต้องทำพิธี” ในกรณีที่ฝนตกมากเกินไปก็ต้องมีพิธีเช่นเดียวกับยามแล้งฝน แต่ส่วนใหญ่ทำเป็นส่วนบุคคล มีใช้พิธีของหมู่บ้านเหมือนการขอฝน

ส่วนวิธีการห้ามฝนมีดังนี้

ก. ชาวบ้านอุ้ง จะให้ผู้หญิงหรือแม่ย่านำหมอนเก่าที่หนุนนอนไปวางที่หลักเตาไฟ อย่างคาไฟอยู่ 3 คืน เรียกว่า “หมอนชำไฟ” เพื่อให้ฝนหยุดตก

ข. บ้านางธรณี หรือบนนางธรณี ให้ลูกสาวคนสุดท้ายทำพิธีในที่ลับตาคน โดยเอาก่วย (ชะลอมสานด้วยไม้ไผ่) มาคว่ำปิดขุม (หลุม) ในขุมมีขันดอกไม้ไผ่หมาก 2 อัน รูปเทียน อย่างละ 1 แล้วท่องคาถาว่า “คันจะตก ขอให้ตก เต็มขุม ขอให้ล้นกะด้า (ตะกร้า) ถ้าไม่ล้นก็ให้หยุด” ในการแก้บนนางธรณี ต้องใส่ขันในก้วยด้วย

การขอฝนของชาวเวียงจันทน์ ชาวเวียงจันทน์และชาวไทยอีสานมีอีตดคล้ายคลึงกัน สืบเนื่องมาจากมีบรรพบุรุษร่วมกันมาแต่โบราณ ในการทำนาก็มีปัญหาเรื่องฝนตกคล้ายคลึงกัน เนื่องจากอยู่ในเขตภูมิอากาศร้อนใกล้เคียงกัน จึงพบพิธีกรรมหลายหลากชนิดกว่าทางหลวงพระบาง

ก. บุญบังไฟ เป็นประเพณีที่นิยมทำในเดือน 5 (เมษายน) เพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลและเพื่อบูชาอารักษ์หลักเมือง บุญบังไฟเป็นประเพณีนิยมที่ทำทางภาคใต้มากกว่าทางหลวงพระบาง บางแห่งต้องทำทุกปีจะเว้นไม่ได้เพราะเกรงว่าจะเกิดฝนแล้ง คน วัว ควายอาจเจ็บป่วยเป็นโรคได้ ดังนั้นการทำบุญบังไฟจึงเป็นการทำเพื่อความสุขสมบูรณ์ของบ้านเมือง

การทำบุญบังไฟเป็นการจัดงานร่วมกันของชาวบ้านในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียง หมู่บ้านใกล้เคียงจะจัดบังไฟและขบวนเข็นมาร่วมบุญและประชันกันที่วัด ช่างทำบังไฟส่วนใหญ่จะเป็นพระภิกษุและเณร สถานที่ในการทำบังไฟจึงมักเป็นวัดประจำหมู่บ้าน

บั้งไฟ คือ กระบอกไม้ไผ่ยาวประมาณ 2-3 เมตร ทะลุปล้องออกสำหรับใช้บรรจุดินปืน บั้งไฟหมื่นใช้ดินปืนหนัก 12 กก. (หนึ่งหมื่น) ส่วนบั้งไฟแสนปืนหนัก 120 กก. (สิบหมื่น) บั้งไฟที่จุดกันโดยทั่วไปจึงมักเป็นบั้งไฟหมื่นเท่านั้น จุดที่ปลายกระบอกข้างหนึ่งให้แน่น เอาดินเหนียวปิดปากกระบอกอีกข้างหนึ่ง เสร็จแล้วเจาะรูให้พอเหมาะ แล้วเอาไม้ไผ่ขนาดเล็กเป็นท่อนๆ ย่างต่างๆ กันมาทำเป็นลูกบั้งไฟ มัดรอบตัวบั้งไฟ เพื่อให้เกิดเสียงดังเมื่อพุ่งแหวกอากาศ มีไม้ไผ่ยาวทำเป็นหาง

ภาพที่ 1 ขณะเตรียมจุดบั้งไฟที่จังหวัดสกลนคร

ในสมัยก่อนในงานบุญบั้งไฟมักมีพิธีฮีดสงหรือหุดสงพระภิกษุที่ชาวบ้านยอมรับว่ามีคุณธรรม ก่อนหรือหลังพิธีบวชนาค เป็นการเลื่อนสมณศักดิ์ให้แก่พระโดยชาวบ้านเอง แต่ในปัจจุบันเหลือแต่พิธีบวชนาคเท่านั้น เมื่อพิธีดังกล่าวเสร็จสิ้นแล้ว ชาวบ้านจะพากันแห่บั้งไฟออกนอกวัดไปไหว้มเหศักดิ์หลักเมือง ผีเจ้าบ้าน ที่ตั้งเสื่อบ้าน หรือผีปู่ตาที่ดอนปู่ตา (ไทยอีสาน) แล้วแห่บั้งไฟไปรอบๆ ในขบวนแห่จะมีการแข่งขอนไปด้วย

ในขบวนแห่บั้งไฟนิยมทำหุ่นรูปชายหญิงกำลังเสพสังวาส บ้างก็ทำแต่รูปอวัยวะเพศชาย แห่ไล่แทงฝูงชน ทำกิริยาหยาบโลนต่างๆ เพื่อเอาใจแถน จะได้ส่งฝนมาให้ คำแข่งขอนก็มีหลายแบบมีทั้งตลกกลามหยาบโลนและแบบไพเราะ

ตัวอย่างคำแข่งบั้งไฟแบบไฟเราะ (ของชาวไทยอีสาน)

โอเฮาโอ พวกพ่อนเฮาโอ
 บั้งไฟใหญ่ของพญาแถม ขึ้นไปเทิงเมืองแมนถึงที่ชั้นฟ้า
 สุดแหล่งหล้าเหลียวบมิเห็น ข้ามตาเวนอุดรเป็นเขต
 ข้ามประเทศเมืองใหญ่หนองหาน ข้ามภูพานไปแล้วคุณพ่อ
 ขึ้นก่อต่อสามมือปลง ดำข้าวถงไปนำเอาโลด
 ข่างแม่นขึ้นโพดเอาโลดเอาเหลือ จนหมီးเสียหมูหมาข้างย่าน
 จนว่าฮ้านชีโผตชีเพ คักแท้เดบั้งไฟบักล่า
 ขึ้นจนว่าฟ้าแตกเป็นฝอย แหงตาลอยจนว่าตาค้าง
 มออยากจ้างไผส่องนำเห็น บั้งไฟขึ้นแล้วสิหาทางแข่งต่อ
 มาพ้อบ่อนนี้เฮาอยากได้หยัง ใจเฮาหวังเหล่าเด็ดหรือว่าเหล่าโท
 ขอเหล่าเด็ดนำเจ้าจักโอ ขอเหล่าโทนำเจ้าจักถั่ว
 หวานจ้อยจ้อยตั่วปากหลานชาย ตักมายายหลายชายให้คู่
 คันบ่คูโตช้อยบ่หนี ตายเป็นผีชีนามาหลอก
 ออกจากบ้านสิหว่านดินน้ำ
 ตายเป็นปลวกมากัดเครือพลู ตายเป็นหนูมากัดเครือหูก
 ตายเป็นลูกน้อยน้อยให้จ้องกินนม เอามาเกาะฟาวเอามาเกาะ
 คันบ่ให้หัวขึ้นไดสิลงช่วง ลุงทานแล้วหลานแก้วสิให้พร
 ลุงทานแล้วให้ข้าวเจ้าดำ ลุงทานแล้วให้ทองคำสูงต่ง
 ให้ท้องลุงฟังคือตั้งให้ไฟ ลุงเฮ็ดไฮ้ได้ข้าวฮวงหนา
 ลุงเฮ็ดนาให้ได้ข้าวพวงใหญ่ ให้ลูกให้หลานน้อยไว้ชื่นชม
 เลี้ยงควายต่อนให้โตเป็นเขาดำ เลี้ยงควายดำให้โตเป็นเขาแก้ว
 เลี้ยงแฝแล้วไว้ควรวไฮ้ไถนา มาเฮามาพวกแข่งเฮามา"

หลังจากแห่บั้งไฟรอบหมู่บ้านแล้ว ก็แห่กลับเข้าวัด เก็บบั้งไฟไว้เพื่อรอ
 นำไปจุดในวันรุ่งขึ้น ส่วนในตอนกลางคืนก็จะมีการละเล่น เช่น การเส็งกลอง (ตีกลอง)
 แข่งกัน

รุ่งเช้าของวันใหม่ หลังจากถวายจันทน์แล้ว ชาวบ้านจะนำบั้งไฟไปจุดที่ร้านบั้งไฟซึ่งอยู่กลางทุ่ง มีการแห่และแข่งอีกครั้ง ในการจุดบั้งไฟ หากบั้งไฟของใครขึ้นสูง ชาวบ้านก็จะแห่ขายช้างผู้ทำไปสงฆ์และให้กินเหล้า แต่ถ้าหากบั้งไฟของใครแตกหรือขึ้นไม่ได้ก็จะแห่ขงไปโยนลงน้ำหรือโคลนตมเป็นที่สนุกสนานยิ่ง

ข. การเทศน์พญาคันคาก ในกรณีที่แล้งจัดฝนไม่ตกติดต่อกันหลายปี ชาวลาวจะจัดพิธีเทศน์พญาคันคาก มีความเชื่อว่าเมื่อเทศน์เรื่องพญาคันคากแล้ว พญาแถนผู้เป็นเจ้าแห่งฝนจะช่วยดลบันดาลให้ฝนตก

การเทศน์คันคากที่เป็นพิธีกรรมของเมืองเคยมีปรากฏในหลักฐานเอกสารสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อ ร.ศ.114 ความว่า “ด้วยในเดือนกรกฎาคม ร.ศ.114 ฝนหาใครจะตกไม่ อากาศร้อนจัดมากระทุรตามเขตแขวงเมืองมุกดาหาร น้ำก็เหือดแห้งไป ท่านพระจันทร์เทพสุริยวงษา เจ้าเมืองกรมการเมืองจึงพร้อมกันนิมนต์พระสงฆ์ 4 รูป มาสวดพญาคันคาก”

ตำนานเรื่องพญาคันคากเป็นหนังสือผูกที่กล่าวถึงพระโพธิสัตว์ครั้งยังเสวยพระชาติเป็นชายหนุ่มรูปร่างเหมือนคันคาก (คางคก) มีฤทธิ์อำนาจพญาแถน อัจฉาจึงแกล้งไม่ส่งฝนมาให้มนุษย์ พญาคันคากต้องพาบริวารทั้งสัตว์ใหญ่และสัตว์เล็ก ขึ้นไปรบกับพญาแถนๆ แพ้จึงต้องทำสัญญาส่งฝนมาให้ตกต้องตามฤดูกาล โดยมนุษย์จะส่งสัญญาณคือบั้งไฟจุดขึ้นไปเตือนแถน

ในการทำพิธีชาวบ้านจะปลูกปะรำขึ้นที่กลางบ้าน ขุดสระเล็กพอสมควรแล้ว ใส่น้ำลงสระพร้อมกุ้ง หอย ปู ปลา ที่ชอบสระป่นรูปสัตว์บกและต่อ แตน อึ่ง กบ เขียด พร้อมจัดส่งเครื่องบูชาใส่พานวางไว้ บางแห่งก็นำคางคกเป็นๆ สวมเสื้อสีแดงมาใส่ไว้ด้วย

ตอนเย็นชาวบ้านจะมารวมกัน พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ แล้วเทศน์พญาคันคาก ชาวบ้านจะนั่งฟังเทศน์แล้วสมาทานศีลห้า ตั้งจิตอธิษฐานขอให้ฝนตกทำเช่นนี้จนครบ 3 วันเป็นเสร็จพิธี

ค. การสวดคาถาปลา คือ เป็นการทำให้ฝนแล้งอีกวิธีหนึ่งเช่นกัน พิธีกรรมนี้มีมาจากนิบาตชาดก เรื่องเล่าว่า ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็น

ปลาค้อ (ปลาช่อน) อาศัยอยู่ในลำห้วยแห่งหนึ่ง เกิดฝนแล้งน้ำในบึงแห้งงวดเข้าทุกที่ สัตว์น้ำต่างๆ ได้รับความทรมานยิ่ง พระโพธิสัตว์จึงกระทำสัตยาธิษฐาน ประกาศว่า ผู้มีศีลไม่เคยกินสัตว์อื่นเลย ด้วยคำสัตย์ดังนี้ขอฝนจงตกลงมาเพื่อช่วยสัตว์ทั้งหลาย ให้พ้นทุกข์ เมื่อกล่าวจบก็ได้กล่าวคาถาขอฝน เมื่อจบคำนั้นฝนก็เกิดตกลงมาท่าใหญ่ จึงเชื่อกันว่าผู้ใดทำบุญและสวดคาถาปลาค้อจะช่วยให้ฝนตกมาได้

ในวันทำพิธี ชาวบ้านจะนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์เป็นเวลา 3 วัน โดยสวดเจ็ดตำนานอย่างย่อ แล้วสวดคาถาปลาค้อให้ได้ครบ 108 คาบ

ง. การแห่หางแมว เป็นพิธีอ้อนวอนขอฝนวิธีหนึ่ง ปีไหนที่ฝนแล้งหรือไม่ ตกต้องตามฤดูกาล เกิดทุพภิกขภัย ข้าวยากหามาแพง จะมีพิธีแห่หางแมวเพื่ออ้อนวอนขอฝน ขณะแห่จะมีการร้องคำเซิ้งหางแมวด้วย

ภาพที่ 2 การแห่หางแมว

จ. บุญแห่ข้าวพันก้อน บางท้องถิ่นเมื่อถึงฤดูทำนาแล้วฝนยังไม่ตก ชาวบ้านจะพร้อมใจกันทำบุญแห่ข้าวพันก้อน โดยนำข้าวเหนียวหนึ่งป็นเป็นก้อนเล็กๆ จำนวนหนึ่งพันก้อนไปบูชาพระรัตนตรัยที่วัดพร้อมด้วยเทียนพันเล่ม ฐูปันดอก และดอกไม้พันดอก มีการกล่าวคำปวารณาขอเทวดาและคำอ้อนวอนขอฝน พร้อมกับการเล่นสาดน้ำกันไปตลอดทาง

บางท้องถิ่นก็จะทำบุญแห่ข้าวพันก้อนรวมไปกับวันตรุษสงกรานต์ คือทำในวันสงกรานต์ (15 เมษายน) หรือทำในบุญเดือน 4 (บุญพระเวส) โดยแห่นำไปถวาย

พระอุปคุตที่ห่ออุปคุตข้างศาลาที่จะมีการเทศน์มหาชาติในตอนเช้าตี 3 ตี 4 ของวันโสม (วันแรกของงาน)

การขอฝนในภาคอีสานของไทย

ปัจจุบันคนไทยอีสานส่วนใหญ่พูดภาษาไทยลาวสืบเนื่องจากรับวัฒนธรรมด้านภาษา ศาสนา ประเพณี พิธีกรรมจากกลุ่มไทยลาวเวียงจันทน์-จำปาสักมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 หากทว่าถ้าได้ย้อนเวลากลับไปต้นสมัยรัชกาลที่ 5 ดังที่ปรากฏในหนังสือบันทึกการเดินทางในลาว ภาคหนึ่ง พ.ศ.2438 และภาคสอง พ.ศ.2440 ของ เอเจียน แอมอนิเย นักสำรวจค้นหาศิลาจารึกชาวฝรั่งเศส จะพบว่าหมู่บ้านส่วนใหญ่ในภาคอีสานเป็นหมู่บ้านของคนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ ส่วนใหญ่เป็นชาวกูยเผ่าเมโสซึ่งเป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิมในท้องถิ่นอยู่ปะปนกับชาวลาว ชาวเขมรและชาวยุโรป ชาวกูยเหล่านี้หากหมู่บ้านอยู่ใกล้ลาก็พูดภาษาลาว หากอยู่ใกล้เขมรก็มักพูดภาษาเขมร แม้ในจังหวัดสุรินทร์ซึ่งคนส่วนใหญ่เป็นคนเขมร

ส่วนที่อำเภอรัตนบุรี เข้านักก็ไว้ว่า ครอบครัวย้ายเมืองเป็นชนเผ่ากุ่มปนกับคนลาว ส่วนภาษาในอำเภอแต่เดิมใช้ภาษากุ่ม ปัจจุบัน (คือ ใน พ.ศ.2440) จะรู้เพียงภาษาลาวและภาษาสยามเท่านั้น ดังนั้นวัฒนธรรมของคนอีสานจึงมีลักษณะผสมผสาน แม้จะนับถือพุทธศาสนาเช่นเดียวกับไทลาวเวียงจันทน์ แต่ภาษาและวัฒนธรรมขึ้นอยู่กับว่าหมู่บ้านนั้นมีรากวัฒนธรรมเป็นกลุ่มใด พิธีกรรมขอฝนของชาวอีสานจึงมีหลายแบบ ได้แก่

จ. การเล่นแม่นางตั้ง เป็นการเล่นในแบบการเข้าทรง ขอฝนเมื่อฝนแล้ง และเสี่ยงทายว่าฝนจะตกหรือไม่ และถ้าตกจะตกเมื่อใด เป็นต้น โดยใช้วัสดุ คือ กระดิ่ง 2 ใบ ไม้คาน 2 คู่ ซึ่งต้องเป็นของแม่มายหรือแม่ฮ้างนำมามัดติดกันโดยมัดไม้คานไขว้กัน ตอกหลักสองข้างกระดิ่ง สมมติให้หลักหนึ่งเป็นหลักแล้ง อีกหลักหนึ่งเป็นหลักฝน จะให้คนสองคนจับไม้คานไว้คนละข้างโดยวางกระดิ่งราบกับพื้นดิน ทำพิธีปาวสักเคแล้ววาคำซึ่งแม่นางตั้ง เป็นวรรคๆ เมื่อคำซึ่งจบบทหนึ่งแม่นางตั้งจะเคลื่อนที่แสดงว่ามีผีมาสิงแล้ว จะถามเกี่ยวกับฝน หากนางตั้งเคลื่อนไปที่หลักฝน แสดงว่าฝนจะตก หากเคลื่อนไปที่หลักแล้งแสดงว่าจะไม่มีฝน นอกจากนี้อาจถามเรื่องอื่นก็ได้ เช่น ถามเรื่องของหาย เป็นต้น

ข. การเล่นแม่นางกวัก เป็นการเล่นเพื่อขอฝนเมื่อฝนแล้งเหมือนกับแม่มานางด้ง และวิธีการต่างๆ ก็คล้ายกับแม่มานางด้งเป็นส่วนมาก ชาวบ้านจะนำกวักที่ใช้ประกอบในการปั้นฝ้ายซึ่งสานด้วยไม้ไผ่มา 1 อัน หันปากกวักลงข้างล่างเอาไม้คาน 1 อันมาสอดเข้าที่กวัก ให้ค่อนข้างมากข้างบนสักเล็กน้อย กะให้ไม้คานยื่นออกไปสองข้างเท่าๆ กัน เพื่อทำเป็นแขน ทั้งกวักและไม้คานจะเป็นของแม่ฝ่ายหรือแม่ฮ้าง มัดไม้คานกับกวักติดกันให้แน่น แล้วเอาเสื่อมาสวมให้กวัก เมื่อพร้อมแล้วผู้หญิง 2 คน นั่งลง มือจับปากกวัก หันหน้าเข้าหากัน ให้กวักอยู่กลาง ให้ไม้คานที่ทำเป็นแขนยื่นออกไปสองข้างจับกวักยกขึ้น เมื่อพร้อมแล้วทำพิธีปาวสัคเคอญูเชิญเทวดาและวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์เข้ามาสิงกวัก พร้อมกับร้องคำเชิญแม่นางกวัก กวักจะเต้นหรือดิ้น จะมีการชักถามและเสี่ยงทายเช่นเดียวกับนางด้ง

ข. การเล่นโยนครกโยนสาก เป็นการเล่นเพื่อขอฝนและเสี่ยงทายเกี่ยวกับฝน เป็นการเล่นที่มีอยู่ในบางท้องถิ่นเท่านั้น ชาวบ้านจะนำครกมา 1 อัน ผูกเชือก 2 เส้น ติดครก แบ่งเชือกออกไปคนละทาง ให้ยาวเท่าๆ กัน ผู้ชายจับเชือกข้างหนึ่ง ผู้หญิงจับเชือกอีกข้างหนึ่ง จัดแต่งดอกไม้และเทียนอย่างละห้าใส่พาน ปาวสัคเค อ้อนวอนขอฝนต่อเทวดา และตั้งสัตย์อธิษฐานเสี่ยงทายตามความพอใจ เช่น อาจเสี่ยงทายว่า ถ้าฝนจะตกขอให้ผู้หญิงแพ้ และถ้าฝนจะแล้งขอให้ผู้ชายแพ้ เป็นต้น แล้วให้ทั้งสองฝ่ายชักเย่อกัน

พิธีเหล่านี้นอกจากเป็นพิธีขอฝนและเสี่ยงทายเกี่ยวกับฝนแล้ว หนุ่มๆ สาวๆ ยังได้มาพบปะสนุกสนานรื่นเริงกันด้วย

ไทลื้อที่สิบสองปันนา สาธารณรัฐประชาชนจีน

เมืองต่างๆ ในแคว้นสิบสองปันนาในอดีตมีพิธีบูชาเทวดาอารักษ์ผู้รักษาเมือง เรียกว่าพิธีกรรมเมือง บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ ได้บันทึกไว้ในหนังสือไทยสิบสองปันนาว่า เมืองล่า เมืองพง ประกอบพิธีกรรมเมือง 3 ปีต่อครั้ง ที่เมืองเชียงรุ่งมีงานพิธีกรรมทุกปี ปีละ 3 ครั้ง เลี่ยงกัน 3 แห่งในเดือน 10-11-12 (กรกฎาคม-กันยายน) โดยเลี่ยงแห่งละ 3 วัน เรียกว่า “กรรม 3 ต่อ” คือ กรรมหลวง กรรมกลาง และกรรมน้อย

ของสังเวย ได้แก่ ควาย 1 ตัว วัว 1 ตัว หมู 1 ตัว และไก่ 1 ตัว ที่ศาลของผีเมืองซึ่งตั้งอยู่ใต้ต้นสูง (ไทร) ใหญ่

ในขณะที่มีกรรมเมืองจะมีการติดตามแหลว (เฉลว) ไว้ที่ประตูหมู่บ้านและชายแดนที่ติดต่อกับเมืองอื่น พร้อมกับปิดประกาศแจ้งห้าม “คนในออก คนนอกเข้า อาชญาเจ้าป่นไว้” หากผู้ใดละเมิดก็จะถูกปรับไหม ในระหว่างนั้นชาวบ้านจะหยุดทำงาน มีการจุดบอกไฟ ยิงปืน และมีการละเล่นรื่นเริงต่างๆ

การกำหนดเดือนประกอบงานพิธีกรรมเมืองโดยมากนิยมในฤดูฝนภายหลังจากเริ่มปลูกข้าวในนาเสร็จแล้ว คือระหว่างเดือน 10 ถึงเดือน 11 (สิงหาคม-กันยายน) หมอเมือง (โหร) จะตรวจหาวันที่มีฤกษ์กินหมู กินควาย เมื่อได้แล้วก็กำหนดวันพร้อมทั้งทำประกาศแจ้งข่าวไปยังเมืองข้างเคียงมิให้เดินทางเข้าเขตแดนจนกว่าเสร็จสิ้นพิธีกรรม

หลังจากนำเนื้อสัตว์ไปประกอบอาหารแล้ว ชาวเมืองจะนำอาหารมาเช่นสังเวยเทวดาเมืองเสียก่อนและส่งเคราะห์เมือง ชาวเมืองจะช่วยกันทำถาดไม้สานผูกเชือกโยง 4 มุม ข้างในบรรจุดินเหนียวปั้นเป็นรูปคน สัตว์ เทวดา ข้าวเหนียว ข้าวสาร ข้าวเปลือก มัดฟืน หาบหญ้า เสื้อผ้า ธนู หน้าไม้ หอก ขอธงขนาดเล็กๆ พร้อมอาหาร ได้แก่ กระทงอาหาร ขนม ดอกไม้ เทียน 1 คู่ เพื่อบูชาแด่และผีที่ทำให้เกิดโรคทั้งหลาย ต่อจากนั้นจะยิงดอกไม้ไฟ 3 ครั้งติดต่อกัน ผู้ช่วยหมอเมือง 2 คนจะหาบถาดไม้เดินส่งเคราะห์วนรอบชาวบ้านชาวเมือง 3 รอบแล้วนำไปทิ้งไว้ที่ประตูเมือง

ในช่วงบ่ายมีการละเล่นรื่นเริงต่างๆ ชาวบ้านชาวเมืองจะเที่ยวเล่นจนถึงวันที่สาม ซึ่งเป็นวันล้างตา คือ วันสว่าง บ้านเมืองสดใส ในวันสุดท้ายนี้จะมีการฆ่าควายดำที่เหลือนอยู่ 1 ตัว ในวันนี้หมอเมืองจะแต่งกายธรรมดา การฆ่าก็ไม่พิธีรีตองใดๆ เมื่อฆ่าแล้วจะนำเนื้อมาปรุงอาหารแล้วร่วมกันเลี้ยงด้วยกัน เสร็จแล้วจุดดอกไม้ไฟอีกครั้งเป็นอันเสร็จพิธี

ในวันนี้พวกหญิงแม่ม่ายหรือหญิงที่มีลูกขึ้นมาโดยไม่มีสามีจะต้องนำค่าปรับไหมมาให้เจ้าเมืองด้วย ถือเป็นเงินเมืองเก็บไว้ใช้ทำพิธีของเมือง ชาวลื้อเชื่อว่าหญิงดังกล่าวเป็นสิ่งไม่ดี อาจทำให้ฝนแล้งหรือมีภัยพิบัติต่อเมืองได้

นอกจากพิธีกรรมเมืองซึ่งเป็นประเพณีสำคัญแล้ว ในกรณีที่ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ชาวไทลื้อยังมีพิธีกรรมขอฝนอื่นๆ อีก ดังคำกล่าวที่ว่า “เดือนเจียงขอแดด เดือนแปดขอฝน” (เดือนเจียง คือเดือนพฤศจิกายน เดือนแปด คือเดือนมิถุนายน) เมื่อถึงเดือน 8 ฝนยังไม่ตก เจ้าเมืองเชียงรุ่งจะไปขอฝนจากเทวดาที่ตั้งอาพะวี (จงหนิงในปัจจุบัน-พ่อเผ่าดาว วัย 90 ปี ผู้ให้ข้อมูล) ผู้ชายที่ไปร่วมพิธีจะนั่งชุดแดง มีเสนา 2 คน คือ เพี้ยหลวงแขกและเพี้ยหลวงบังกุมเป็นผู้อำนาจศาลา (โองการขอฝน) มีความเชื่อว่า ตะขบและงูจะพากันออกมาเมื่อได้ฟังศาลา พร้อมกันนั้นก็มีการฆ่าไก่สังเวทย์ที่ตั้งเสือนั้น

ถ้าฝนยังไม่ตกอีก ชาวบ้านจะไปไหว้หอเสือบ้านของบ้านช้างไซและบ้านเชียงล้าน บ้านช้างไซเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ของเมืองเชียงรุ่ง ชาวบ้านที่นี่เป็นไทเมือง ที่กลางเมืองมีพระธาตุใจเมืองตั้งอยู่ นายบ้านหรือเพี้ยหลวงบ้านมีฐานะเทียบเท่าเจ้าขุนเมืองอื่นๆ แต่ไม่นับว่าเป็นเจ้าเพราะไม่มีการสืบทอดมายังทายาท

นอกจากนั้นยังตักน้ำใส่หม้อดิน 2 หม้อ หาบไปรดพระธาตุ ชาวบ้านช้างไซรดน้ำที่พระธาตุใจเมือง ส่วนชาวบ้านโขลงช้างรดน้ำที่พระธาตุจอมทอง ชาวบ้านลือรดน้ำที่พระธาตุจอมเหมา ชาวบ้านทุกคนจะเข้าร่วมพิธีโดยมีผู้ทำพิธีเป็นพระสงฆ์

คำกล่าวที่ว่า “เดือนเจียงขอแดด” หรือบ้างว่า “เดือน 3 ขอแดด” เพราะเป็นช่วงของการเก็บเกี่ยว กลัวฝนจะตกถูกรวงข้าวเสียหาย ชาวไทลื้อจะเอาศาลาใส่ที่หน้ากลองสะบัดชัย แล้วตีกลองบอกพระอินทร์และพระพรหม ขออย่าให้มีฝนตกในช่วงดังกล่าว

ไทชิน เมืองเชียงตุง สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์

ชาวไทชินมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการขอฝน ดังนี้

- ก. ส่งรูปสังฆานต์ไปล่องกบในบุญเดือน 6 (เมษายน วันปีใหม่)
- ข. ส่องเลี้ยงเมืองในเดือน 8 (มิถุนายน)
- ค. ตั้งธรรมวัหลวงในเดือน 10 (สิงหาคม)
- ง. สวดคาถาปลาซ่อน

ก. **ส่งสังฆานต์** เดือน 6 วันขึ้นปีใหม่ของชาวไทจีนแบ่งออกเป็น 4 วัน วันแรกเป็นวันสังฆานต์ล่อง ชาวบ้านชาวเมืองจะพากันไปที่กาด (ตลาด) เพื่อจับจ่ายซื้อของ วันที่ 2 เป็นวันส่งสังฆานต์ วันที่ 3 เป็นวันเนา และวันที่ 4 เป็นวันพญาวันมาหรือวันขึ้นปีใหม่ ในวันที่ 2 ซึ่งเป็นวันส่งสังฆานต์ ชาวไทจีนจะทำ**รูปขุนสังฆานต์**แห่แหนไปสู่ล่องกบ ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกของเมืองเชียงตุง เป็นร่องน้ำที่แยกมาจากลำน้ำชีน

รูปขุนสังฆานต์ หรือสัตว์ประจำปี ผู้ปั้นเป็นชาวบ้านเชียงตุง สืบทอดมาในตระกูลและเป็นคนที่เขาฟ้ากำหนดไว้ เรียกว่า “อาจารย์” อาจารย์จะนำดอกไม้รูปเทียนไปไหว้เทวดาที่ไม้สระหรี (ตันโพธิ์) ใจเมือง 4 คู่ หอฝาคัน 4 คู่ หอหลวงแท่นแก้ว 4 คู่ เจ้าหลวงกาด 4 คู่ เจ้าหนองตุง 4 คู่ เจ้ากุฎเจ้าเมือง 5 คู่ เจ้าแขมเมือง 6 คู่ และเจ้าพวงหนองลายท่าช้าง 2 คู่

ในบริเวณงานจะปักธงพิธีชาวเหลืองเขียวแดง 8 แห่ง โดยจะเอามาปักไว้ก่อน 1 วันในวันยกกลองไชยมาตั้ง เมื่อเลิกงานแล้วชาวบ้านจะแย่งธงพิธี นำไปปักไว้ที่บ้านของตน เชื่อว่าจะทำให้บ้านร่มเย็น

เมื่อตั้งกลองแล้ว จะบูชาด้วยขันตั้งอันประกอบด้วยผ้าขาว ผ้าแดงอย่างละ 1 หวี เงิน 200 ซึ่งผู้ปั้นกบจะแบ่งไป 2 ส่วน ต่อจากนั้นอาราธนาพระสงฆ์จากวัดจอมทอง 2 รูป วัดหัวขวง 1 รูป มาสวดธรรมแล้วพรมน้ำมนต์ (น้ำส้มป่อย) ที่ไม้สระหรีใจเมือง

วันต่อมาเป็นวัน**ทำพิธีแก้กันกลองส่งแก่นแซ่**ให้ชาวดอย คือชาวลัวะ 2 คน สวมชุดแดงมาตีกลองทั้งวันทั้งคืน เวลา 11.00-12.00 น. ชาวลัวะพากันหามกลองไปที่ล่องกบ เวลาบ่ายโมงนำกลองไชยขึ้นแขวน อาจารย์ผู้ทำพิธีและชายอีกคนหนึ่งทำที่เป็นถามปัญหาเรื่องกลองดังนี้

ถาม กลองลูกนี้เป็นอะไร จึงมีเหตุมาดังนี้

ตอบ กลองลูกนี้เป็นกลองชัยมงคล กลองแก้วกลองแสง กลองเงินกลองคำ

ถาม คนที่ได้จักให้ประโยชน์อะไร

ตอบ ถ้าตีกลองนี้ได้ บ้านเมืองก็ชุ่มเย็น อยู่เย็นเป็นสุข น้ำฟ้าดี ไร่นาก็ดี ชนจะศัตรูได้ไม่มีอันตรายใดๆ

ถาม กลองชัยนี้จักเอาน้ำไปสูที่ใด

ตอบ วันพรุ่งนี้จักเอาไปพลีกรรมส่งสังฆานต์

ต่อจากนั้นอาจารย์ก็มารับขันตั้ง แล้วออกไปปั้นรูปกบ ทำแข่งมีรูปกบน้อย แขนห้อยไว้เวลา 12.00 น. เชิญผีเจ้าเมือง 80 ตน อาจารย์เอาไม้แก่นแค (ไม่ทำเป็นรูป อวัยวะเพศชาย) แหย่ที่ก้นกบ ระหว่างนั้นพระสงฆ์สวดพระธรรมพุทธวงศ์ พรมน้ำมนต์ ให้ผู้มาร่วมพิธีแล้วสวดขยันโต โดยส่วนใหญ่เมื่อทำพิธีส่งสังฆานต์ดังนี้ ฝนมักตก ถ้า ฝนตกลงมานิยมนำหัวหมูไปไหว้ที่หัวล่องกบ

ภาพที่ 3 พิธีล่องกบที่เชียงตุง

ข. พิธีส่งเลี้ยงเมือง หรือพิธีเลี้ยงผีเมือง เป็นพิธีกรรมประจำปีจัดขึ้นในเดือน 8 (มิถุนายน) ในสมัยก่อนผีเมืองหรือเทวดาเมืองจะอยู่ที่หอเจ้าผาญู ปัจจุบันนำมารวมกันไว้ที่หอเทวดา 5 องค์ใกล้วัดพระแก้ว

ในพิธีเลี้ยงผีเมืองจะพลีกรรมสิ่งใดขึ้นอยู่กับปีที่จัด ถ้าปีนั้นมีเดือนเก่า 2 หน จะพลีกรรมด้วยควาย ถ้ามีเดือน 9 หนเดียวจะพลีกรรมด้วยหมูหรือไก่ ผู้ทำพิธีหรือหมอเมืองเป็นคนหล้าเมืองมาแต่บรรพบุรุษ มีหน้าที่รักษาพระธาตุ

พิธีเริ่มประมาณ 8.00 น. นำสัตว์สังเวยไปฆ่าเอาเนื้อไปประกอบอาหารแล้วนำกลับมาอีกครั้ง หมอเมืองจะกล่าวคำอัญเชิญผีเมืองมารับเครื่องเซ่นสังเวย ผีที่

เชิญมาได้แก่ ผีเจ้าหลวงคำแดง เจ้าปู่ประตุม้า เป็นต้น เมื่ออัญเชิญแล้วหมอเมืองจะเสี่ยงทายข้าวเปลือก เพื่อดูว่าผีทั้งหลายมาตามคำเชิญหรือไม่ ถ้านับได้จำนวนคู่ แสดงว่ามารับเครื่องเซ่นสังเวยพร้อมกันแล้ว ถ้านับได้จำนวนคี่ต้องอัญเชิญต่อไปเรื่อยๆ จนกว่าจะได้จำนวนคู่

ในการเลี้ยงผีเมืองจะมีการเข้าทรงผีเจ้าเมืองโดยมี “แม่วีหน่ง” เป็นผู้ทรง มีช่างขับมาอื้อมาตเสียนขอขับลำน้า การเข้าทรงนอกจากจะชักถามเกี่ยวกับชะตาเมืองแล้ว ยังถามเกี่ยวกับฟ้าฝนและความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหารอีกด้วย

ค. **ตั้งธรรมวัวหลวง** ในเดือน 10 (สิงหาคม) ชาวบ้านร่วมกันเป็นเจ้าภาพ นิมนต์พระสงฆ์เทศนาธรรมเรื่อง **สุขวิถณะชาตกหรือธรรมวัวหลวง** (เจ้าสุขวิถณะกับนางอุมมาทนต์) เป็นชาตกเรื่องที่นิยมมากที่สุดในการเซี่ยงตุงรองจากเรื่องเวสสันดรชาตก ชาวไทขิ่นศรัทธาและนับถือเป็นอย่างยิ่ง ทุกๆ วัดจะมีการเทศนาธรรมเรื่องนี้ และมีการเขียนภาพธรรมและจัดทำปราสาทเสาเดียวตามเนื้อเรื่องในชาตกและถวายทานเป็นประจำ ชาวไร่ชาวนานับถือชาตกเรื่องนี้มาก ถือว่าเป็นเรื่องที่ฟังแล้วชุ่มน้ำชุ่มเย็น จะให้ความอุดมสมบูรณ์ ดังนั้นเมื่อตั้งธรรมวัวหลวงแล้วจึงมักอธิษฐานให้สมปรารถนา

วัดในเมืองเชียงตุง เช่น ที่วัดพระธาตุจอมคำ วัดเชียงงาม มีภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องนี้ นอกจากนี่ยังพบอยู่บนตุงด้วย เช่นตุงที่ได้จากวัดราชฐานหลวง ป่าแดง เป็นต้น

ง. **สวดคาถาปลาช่อน** เป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นเพื่อขอฝนโดยตรง เมื่อถึงเดือน 6 แล้วฝนยังไม่ตก ชาวไทขิ่นจะนิมนต์พระภิกษุมา “สวดคาถาปลาช่อน” 7 วัน 7 คืน พิธีกรรมมีอยู่ว่าจะตั้งห่อธรรมาสำหรับพระสวด ต่อจากนั้นเอาน้ำใส่แอ่ง นำปลาช่อน 2-3 ตัวมาใส่ในแอ่งน้ำวางไว้ที่หน้าพระภิกษุผู้จะทำพิธี เมื่อฟังจบแล้วก็จะมีการประพรมน้ำมนต์

ในสมัยที่เจ้าฟ้าปกครองเชียงตุง ในการขอฝนมีการเล่นหัวล้านชนกันด้วย

นอกจากพิธีกรรมขอฝนแล้ว ในกรณีตรงกันข้ามฝนตกมากเกินไปและต้องการให้ฝนหยุดจะ **สวดอุปัคุดห้ามฝน** พระอุปัคุดเป็นพระอรหันต์ที่มีชื่อในเรื่อง

อิทธิฤทธิ์ ตามประวัติกล่าวว่าท่านอยู่ในปราสาทแก้ว 7 ชั้น ที่สะดือทะเลในมหาสมุทร นั่งฌานสมาบัติโดยไม่ฉันอาหาร ชาวไทจีนและล้านนาเชื่อว่าพระอุปคุตมักแปลงตัวเป็นเณรน้อยมาโปรดสัตว์โลก หากผู้ใดได้สักบวชแล้วจะเกิดโชคลาภในด้านความร่ำรวย นอกจากนี้ ยังมีชื่อเสียงในด้านการบันดาลความปลอดภัยจัดอุปสรรค ดังนั้นในงานพิธีต่างๆ มักจัดให้มีหอพระอุปคุตอยู่เสมอ

ชาวไทยใหญ่ได้คงหรือไทเหนือในยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน

ชาวไทยไตคงหรือไทเมืองซอนเป็นชาติพันธุ์ไทใหญ่กลุ่มหนึ่ง แต่เนื่องจากได้รับอิทธิพลทางการปกครองของจีนมาเป็นเวลานานจึงรับวัฒนธรรมจีนมามาก

พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการขอฝนมีลักษณะเดียวกับคนไทกลุ่มอื่น คือเกี่ยวเนื่องกับพิธี “กรรมเมือง” หรือไหว้ผีเมือง พิธีสงกรานต์และพิธีขอฝนโดยเฉพาะแต่ในปัจจุบันพิธีขอฝนต่างๆ ไม่มีให้เห็นแล้ว คงเหลืออยู่ในความทรงจำของผู้เฒ่าผู้แก่ โดยเฉพาะในเมืองซอนหรือหมั่งซื่อที่ได้เข้าไปเก็บข้อมูล แต่ตามชนบทอาจยังแอบทำกันอยู่บ้าง

ก. พิธีไหว้ผีโอบ้านและพิธีไหว้ผีเสื้อเมือง

ผีโอบ(หัว)บ้าน คือ ผีประจำหมู่บ้าน ในอดีตจะไหว้ปีละ 2 ครั้ง คือก่อนทำนาเดือน 6 (เมษายน) และอีกครั้งในเดือน 10 (สิงหาคม) ส่วนผีเสื้อเมืองหรือผีประจำเมือง ไหว้ในเดือน 10 ที่หอเจ้าฟ้าซึ่งปัจจุบันเป็นคุุขของเมือง ห้ามคนในออก คนนอกเข้า มีการฆ่าควายดำเป็นพลีกรรมต่อผีบ้านผีเมืองก่อนฤดูกาลเพาะปลูก ต่อจากนั้นจะฆ่าควายอีกครั้งหนึ่งก่อนข้าวจะตั้งท้องออกรวง (ข้าวมาน) หากปีใดที่ฝนตกมากเกินไปก็จะไปบนบานขอแดดที่ผีเสื้อเมืองในวันสงกรานต์ของเดือนสิบ

ข. ตั้งธรรมปลาลำคำ ในเดือนหก หากฝนไม่ตก ในอดีตเจ้าเมืองจะนิมนต์พระภิกษุมาสวดที่วัดเรียกว่า “ตั้งธรรมปลาลำคำ” คือ สวดคาถาปลาร้อน โดยนำปลาร้อนมาใส่ในบาตร แล้วนำมาวางกลางลานเพื่อเสี่ยงทาย ถ้าปลากะโดดแสดงว่าฝนจะตก

ที่หมู่บ้านหนองบัว ตำบลฟองแผ่ เมืองซอน ชาวบ้านเล่าว่า เมื่อจะขอฝนชาวบ้านจะนำตะกร้าที่ลวกขนมจีนมา 1 อัน แต่งตัวเป็นหญิง แล้วเอาผ้าคลุมตะกร้า

แล้วพากันไปไหว้เจ้าโพนบ้าน (เจ้าหัวบ้านเป็นศาลตั้งอยู่บริเวณทางไปสนามบินหมั่งซื่อ) และมีการตั้งธรรมปลาลำคำที่วัด

บทวิเคราะห์

พิธีกรรมขอฝนที่เก็บรวบรวมได้จากชนไททั้ง 6 กลุ่มดังกล่าวข้างต้นเป็นพิธีกรรมที่เคยปฏิบัติกันมาในอดีตก่อนที่จะเปลี่ยนแปลงเป็นระบบคอมมิวนิสต์และสังคมนิยม ในบางกลุ่มข้อมูลที่ได้ส่วนใหญ่มาจากคำบอกเล่าของวิทยากรซึ่งเป็นผู้สูงอายุซึ่งเคยเห็นการทำพิธีเหล่านี้หรือได้เคยรับฟังมาจากบรรพบุรุษ

จากข้อมูลที่ได้พบว่าชนไททุกกลุ่มมีพิธีกรรมขอฝนเป็นพิธีกรรมประจำเมืองที่สำคัญ เป็นพิธีประจำปีซึ่งผู้นำหรือเจ้าเมืองมีบทบาทในการจัดทำขึ้นเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ชุมชนของตนว่าจะมีพืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ในฤดูการผลิตที่จะเริ่มขึ้น การขอฝนจึงจัดเป็นพิธีกรรมเพื่อความอุดมสมบูรณ์ (fertility rites) ของชุมชน

พิธีกรรมขอฝนที่จัดขึ้นเป็นประจำเป็นประเพณีประจำปี ส่วนใหญ่แฝงอยู่ในพิธีกรรมอื่นของเมืองมากกว่าจะเป็นพิธีการขอฝนโดยตรง เช่น พิธีเซ่นเมือง พิธีขึ้นปีใหม่ ฯลฯ ยกเว้นกลุ่มไทลาวที่กำหนดในฮีต 12 วาบุญบั้งไฟเป็นบุญเดือนหก พิธีกรรมที่จัดเพื่อขอฝนโดยตรงมักจะไม่ได้กำหนดเป็นประเพณีที่ต้องทำทุกปี แต่จะจัดขึ้นเป็นโอกาสพิเศษเมื่อเกิดฝนแล้งซึ่งทุกคนในชุมชนต้องช่วยกันแก้ปัญหา

1. พิธีกรรมประจำปีที่แฝงพิธีกรรมขอฝน

ก. พิธีฆ่าควายบูชาผี (เทวดา) ประจำเมืองและประจำหมู่บ้าน คนไทนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในธรรมชาติ คือ ผีน้ำ ผีดิน ผีลม ผีฟ้า (แถน) รวมทั้งวิญญาณสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นวิญญาณของบรรพบุรุษ อาทิ อดีตเจ้าเมือง อดีตขุนทหารผู้สละชีพเพื่อคุ้มครองเมือง วิญญาณของคนดีและวิญญาณของคนร้าย รวมทั้งผู้นำที่มาตั้งบ้านเป็นคนแรก วิญญาณของคนเหล่านี้รวมเรียกกันว่า **เสื้อเมือง** หรือ **อารักษ์** เชื่อกันว่าถ้าปฏิบัติต่อวิญญาณเหล่านี้ดี “ให้วัดพิลฎูก” ท่านเหล่านั้นก็

จะช่วยปกป้องรักษาเมือง ทำให้เมืองอุดมสมบูรณ์เจริญขึ้น แต่ถ้าปฏิบัติไม่ดี วิทยญาณเหล่านั้นก็จะทำอันตรายต่อลูกหลานต่อชาวเมือง

การเซ่นสังเวยเพื่อให้ผี (เทวดา) พอใจจึงเกิดขึ้นเป็นพิธีกรรมประจำปีที่พบในคนไทยทุกกลุ่ม ถ้าเป็นผี (เทวดา) ของเมือง งานนั้นก็จะจัดขึ้นโดยเจ้าเมือง เป็นงานใหญ่ที่ทุกคนในเมืองจะมากระทำพิธีร่วมกันที่หอผี (เทวดา) ของเมือง และนิยมจัดก่อนฤดูการทำนา ถ้าเป็นผี (เทวดา) ประจำบ้าน หรือเรียกว่า “เจ้าหัวบ้าน” ก็จะจัดขึ้นเฉพาะคนในหมู่บ้านนั้นๆ ที่หอผี (เทวดา) ของหมู่บ้าน

พิธีเลี้ยงผีเมืองนิยมใช้ควายเป็นสัตว์สังเวย อาจมีหมูหรือไก่บ้าง คนไทยทุกกลุ่มนิยมใช้ควายดำเป็นสัตว์สังเวย บางกลุ่ม เช่น ไทยขาว ไทลื้อ ลาว (หลวงพระบาง) ใช้ทั้งควายดำและควายต้อน (เผือก) ส่วนการเลี้ยงเจ้าผีหัวบ้านอาจใช้สัตว์เล็กลงมา เช่น หมู ไก่ เป็นต้น

การฆ่าควายบูชาผีบรรพบุรุษของคนไทยหลายกลุ่มแสดงร่องรอยของความเชื่อเก่าแก่ที่ว่า **“ควายคือตัวแทนของบรรพบุรุษ”** ดังปรากฏในตำนานน้ำเต้าบั้งที่ว่า ผลน้ำเต้าเกิดขึ้นจากซากควายที่ตายและคนไทก็ออกมาจากผลน้ำเต้าอีกทอดหนึ่ง นอกจากนี้ในนิทานของไทยชาวเรือคนโตโบราณสร้างเฮือนและนิทานของคนลาจิซึ่งเป็นกลุ่มคนไทกะไดกลุ่มหนึ่งก็มีความเชื่อว่าควายเป็นบรรพบุรุษของตน

นิทานเรื่องคนโตโบราณสร้างเฮือน จากคำบอกเล่าของ ดร.หว่างเหลียง แห่งมหาวิทยาลัยฮานอย มีอยู่ว่า เดิมคนไทกินเนื้อคนด้วยกัน เวลาสร้างเรือนเมื่อมีคนมาช่วยปูหลังคา อยากกินคนใดก็สอยคนจากหลังคาลงมาฆ่าเลี้ยงแขก มีคนหนึ่งเป็นคนรักพ่อมากไม่ยอมให้แขกเลือกพ่อของตนมากิน ได้ใช้เนื้อควายมาใส่ให้แทน ตั้งแต่นั้นมาคนโตจึงเปลี่ยนมากินเนื้อควายแทนกินเนื้อคนด้วยกัน

ส่วนนิทานของคนลาจิเล่าว่า ในสมัยก่อนเมื่อมีคนตายจะเอาศพมาแบ่งกันกิน มีชายคนหนึ่งรักแม่มาก เมื่อแม่ตายไม่ยอมให้ใครกินเนื้อแม่ของตน เอาศพไปซ่อนไว้ และนำเนื้อควายมาเปลี่ยนให้กินแทน คนลาจิจึงถือว่าควายเป็นตัวแทนของคนลาจิ เพราะช่วยให้คนไม่ต้องกินเนื้อกันเอง ในงานศพของชาวลาจิจะต้องมีการเซ่นตัวควาย เจ้าภาพจะนำขะมาสมบนตัวควายแล้วให้ลูกสาวคนโตเอาไม้เท้า

สะไปรอบๆ ร้างควาย 2-3 รอบ ทำเสมือนหาพ่อหาแม่ของตน ปากก็ร้องว่า “แม่จัน พ่อจันอยู่นี่แล้ว” ทุกคนในงานจะร้องให้ไปพร้อมๆ กับเจ้าภาพด้วย ต่อจากนั้นจะใช้ มีดปาดหูควายและปาดเนื้อคอไปหน่อยหนึ่ง นำไปจีกินคนเดียว แล้วจึงผ่าท้องควาย ลูกหลานจะแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าใหม่ พวกกันวิ่งเข้าไปแย่งซื้อควายที่ในท้อง เอามาปาสัก กัน คนไหนเปื้อนซื้อควายมากแสดงว่ารักพ่อแม่มาก

ในวันขึ้นปีใหม่ของชาวไทยขาวและไทโທ้ที่เรียกว่า “กินสิบสี่” จะมีการย้อม ข้าวเหนียวสีต่างๆ ใส่พานขาวเช่นขวัญควาย แบ่งให้ควายกินก่อนและยังมีการ อาบน้ำควายให้สะอาดด้วย

แม้ในความเชื่อของกลุ่มคนไททั้ง 6 กลุ่มที่ทำการวิจัยจะไม่ได้ระบุชัดเจนว่า ควายเป็นบรรพบุรุษของตนเช่นในนิทานของคนไทเผ่าลาจี้ แต่พิธีกรรมฆ่าควาย สังเวทเวทดาเมือง (ผีบรรพบุรุษ) และการปฏิบัติต่อควายในวันปีใหม่ของชาวไทยขาว ก็แสดงให้เห็นร่องรอยของความเชื่อดั้งเดิมดังกล่าว นอกจากนี้ไทลาวเชื่อว่า “ควาย” จะเป็นสัญลักษณ์ของบรรพบุรุษของคนไทแล้ว ควายยังเป็นสัญลักษณ์ของการทำนา ควายเป็นสัตว์ที่ถนอมมอบให้มนุษย์เพื่อใช้ทำนา มนุษย์จึงต้องส่งเครื่องสังเวยกลับคืน ไปให้ถนอมทุกปี ถ้ามมนุษย์ไม่ทำตามก็จะถูกลงโทษเหมือนครั้งที่บันดาลให้น้ำท่วม เมืองมนุษย์ ดังปรากฏในพงศาวดารล้านช้างหรือตำนานขุนบรม ว่า

“...เมื่อนั้นถนอมจึงใช้ให้มากกล่าวแก่คนทั้งหลายว่า ในเมือง ลุ่มนี้กินข้าวให้บอกให้หมาย กินแลงกินายก็ให้บอกแก่ถนอม ได้ กินชั้นก็ให้ส่งขาได้กินปลาให้ส่งรอยแก่ถนอม เมื่อนั้นคนทั้งหลาย ก็บอพึ่งความถนอม แม้ใช้มาบอกสองที่สามที่ก็บอพึ่งถนอมแลแต่นั้น ถนอมจึงให้น้ำท่วมเมืองลุ่มลิดเลียง ท่วมเมืองเพียงละลาย คน ทั้งหลายก็ฉิบหายมากนักชะแล...”

คนไทบางกลุ่มยังจำลองสถานการณ์การเพาะปลูกไว้ในพิธีกรรมเลี้ยงผีเมือง ด้วย ดังเช่น ชาวไทขาวจะหว่านข้าวพันธุ์ไปทั่วพื้นดินที่วางพานไหว้ผีหลักเมือง เพื่อให้คนทั่วไปเก็บไปปลูกเป็นขวัญข้าวหลังเลิกพิธี (พิธีแรกนาขวัญของไทยก็ ทำนองเดียวกัน) ชาวไทดำจะให้ผู้หญิงจับบั้งน้ำใหญ่ อีกมือหนึ่งถือกะดืบที่ใส่เมล็ด ผ้ายและข้าวสารหว่านเมล็ดผ้ายลงสู่พื้นเป็นสัญลักษณ์ของการหว่านข้าว พร้อมกับ

เทน้ำจากบั้งน้ำ เป็นสัญลักษณ์ว่าฝนตกลงมาสู่พื้นโลก ชาวลาวเวียงจันทน์ให้นางเทียมเทน้ำจากหม้อน้ำรดหิน “เม็ดข้าวบุญฮาน” จนชุ่ม

การทำนายเรื่องฟ้าฝนและผลผลิตจะเป็นปฏิบัติการขั้นสุดท้ายของพิธีเลี้ยงผีเมือง มีข้อน่าสังเกตว่าพิธีเลี้ยงผีเมืองเป็นพิธีกรรมของฝ่ายชาย ผู้ทำพิธีคือหมอเมืองในบางกลุ่มจำกัดเฉพาะเพศชายเท่านั้นที่จะได้เข้าร่วมพิธีฆ่าควาย (กลุ่มไทขาว ไทดำ ไทลื้อ) แต่เมื่อถึงการเข้าทรงเพื่อทำนายผลผลิต บางกลุ่มกลับใช้ร่างทรงเพศหญิงเพื่อติดต่อกับผี (เทวดา) (ชาวไทลาวใช้นางเทียมและไทชินใช้แม่ที่นึ่ง)

ข. การรดน้ำในวันขึ้นปีใหม่ ในการเปลี่ยนศักราชใหม่ที่คนไทยสยามเรียก “สงกรานต์” ชาวไทลื้อ ไทชิน ไทลาว เรียก “สังขานต์” ไทใต้คงเรียก “ปอยสง แก่น” ไทขาว ไทดำ เรียก “กินสิบสี” มีจุดร่วมเหมือนกันที่ “การรดน้ำ” ซึ่งมีทั้งการรดน้ำสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น วิหาร พระพุทธรูป รดน้ำพระภิกษุ รดน้ำผู้เฒ่าผู้แก่ การพรมน้ำมนต์ ตลอดจนการสาดน้ำใส่กันของหนุ่มสาว

คนไทยขาวเชื่อว่าตัวเงือกเป็นผู้ให้น้ำฝนจึงบูชาผีน้ำด้วยควายตอนในพิธี เช่นเมือง หลังพิธีในตอนบ่ายหนุ่มสาวจะสาดน้ำเล่นใส่กัน

คนไทยใต้คงและคนลาวใช้รางรดน้ำเป็นรูปขนาดสำหรับรดสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น พระพุทธรูป ไทใต้คงเรียก “กงซอน” ลาวเรียก “โฮงหด” หรือ “ฮองหด” ที่ต่างกันคือ ไทใต้คงใช้รดน้ำเฉพาะพระพุทธรูป แต่ลาวใช้รดได้ทั้งพระพุทธรูป พระสงฆ์ และเจ้าเมือง ในตอนบ่ายหนุ่มสาวก็สาดน้ำเล่นกัน

ในวันที่ 3 ของงานปีใหม่ของชาวไทลื้อมีน้ำเข้ามาเกี่ยวข้องตั้งแต่เช้ามีดกล่าวคือ มีประเพณีอาบน้ำก่อนกา (เหมือนไทพวน) โดยจะหาบน้ำไปให้ผู้เฒ่าผู้แก่สระหัวแต่เช้ามีดก่อนการร้อง ตอนเข้าไปหยาดน้ำ (กรวดน้ำ) ทำบุญที่วัด รดน้ำวิหาร รดเจดีย์ทรายที่ก่อไว้ตั้งแต่วันที่ 2 ทำบุญอุทิศให้บรรพบุรุษ ตกบ่ายไปรดน้ำผู้ใหญ่ และสาดน้ำใส่กันระหว่างหนุ่มสาว

น้ำในความหมายหนึ่งหมายถึงการชำระให้สิ้น การล้างเอาสิ่งไม่ดีไม่งามให้หมดไป อีกความหมายหนึ่ง น้ำเป็นสัญลักษณ์ของฝน ของความชุ่มเย็น ความอุดมสมบูรณ์ ที่เห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนที่สุดว่าวันขึ้นปีใหม่เกี่ยวเนื่องกับพิธีกรรมขอฝน

คือ การส่งสังฆานต์ไปลี้ยงกบของชาวไทจีนที่เรียกว่า **พิธีแก่นกลองส่งแก่นแซ่** ชาวไทจีนสร้างรูปขุนสังฆานต์เป็นรูปกบ มีไม้แก่นแซ่ซึ่งทำเป็นรูปอวัยวะเพศชายคอยแหงที่ก้นกบมีการตีกลองเพื่อให้ชุ่มน้ำชุ่มเย็น น่าสังเกตว่าผู้ทำพิธีตีกลองต้องเป็นชาวลัวะซึ่งเป็นเจ้าของถิ่นเดิมมาก่อน ชาวไทจีนจะแห่ขุนสังฆานต์นี้ไปทำพิธีกันที่ลี้ยงกบซึ่งเป็นร่อนน้ำในแม่น้ำชีน และมีการเชิญพระสงฆ์มาสวดพระพุทธรมณต์กันที่นั่น

การทำรูปขุนสังฆานต์เป็นกบและการตีกลองไชยคล้ายคลึงกับ**พิธีกรรมบูชาบถัวเมียเพื่อขอฝนหรือเทศกาลย่างกบ**ของชาวไทจ้วงซึ่งเป็นคนไทที่นับถือผี ไม่ได้นับถือพุทธศาสนา อยู่บริเวณมณฑลกว่างสี ทางตอนใต้ของจีน (ดูเพิ่มเติมในปรานี วงษ์เทศ. “สถานภาพการศึกษาเรื่องจ้วง: พิธีกรรมขอฝนเพื่อความอุดมสมบูรณ์.” ใน **การศึกษาวัฒนธรรมชนชาติไท**, 2538) กบเป็นสัญลักษณ์ของเพศหญิง เทศกาลย่างกบเป็นประเพณีที่จัดขึ้นในเดือนเจียงขึ้น 1 ค่ำ จนถึง 15 ค่ำ ชาวจ้วงมีประเพณีขอฝนด้วยการแห่กบในวันแรกของปีใหม่ มีความเชื่อว่าถ้ากบไม่ร้อง ฝนจะไม่ตก ต้องบูชาฟ้าดินให้ส่งกบสองตัวลงมา ชาวบ้านจะร่วมกันร้องเพลงเชิญสรรเสริญที่กบนำฝนมาให้ มีการตีกลองกบร่วมด้วยแห่ไปฝังที่ป่าช้าย่าง ขณะเดียวกันก็ขุดซากกบที่ฝังไว้เมื่อปีก่อนมาทำนายผลผลิตของปีปัจจุบัน ถ้ากระดูกเป็นสีดำแสดงว่าจะเกิดภัยพิบัติ ถ้ากระดูกเป็นสีเหลืองทำนายชัยพิชิตจะอุดม เสร็จแล้วจัดพิธีฝังใหม่อีกครั้ง

ภาพที่ 4 พิธีฝังศพย่างกบของชาวจ้วง

ชาวจ้วงฆ่ากบฏชายฉกรรจ์เพื่อขอความอุดมสมบูรณ์ ด้วยมีความเชื่อว่า กบ เป็นสัญลักษณ์ของฝน ขณะเดียวกัน กบก็ยังเป็นสัญลักษณ์ของบรรพบุรุษของชาวจ้วง (รูปคนครึ่งกบ) ความคิดนี้คล้ายคลึงกับชาวไทจีน ไทอาหม แม้งกับของชาวไทจีนจะเป็นทรายรูปกบแต่ก็เป็นสัญลักษณ์ของขุนสังขานต์ ซึ่งจะต้องตายไปในวันสิ้นปี คล้ายคลึงกับการบูชายัญกบของไทจ้วง หากทว่าพิธีแก้กันกลองส่งแก่นแซ่ของชาวไทจีนแสดงรูปธรรมที่ชัดเจนว่าเป็นสัญลักษณ์แทนพฤติกรรมกรรมกร่วมเพศของชายหญิง กบน้อยที่แขวนห้อยในพิธีคือผลิตผลที่ได้ นั่นคือความอุดมสมบูรณ์ที่เกิดขึ้นหากฝนตกมาชุ่มไร่นา

ความคิดเรื่องกบเป็นสัญลักษณ์ของการขอฝนของชาวไทจีนและจ้วง จึงน่าจะเป็นความคิดที่มาจากความเชื่อดั้งเดิมของคนไท (ซึ่งจะพบอีกในตำนานขอฝนเรื่อง **พญาคันคาก**ของกลุ่มไทลาวและไทลื้อ)

2. พิธีกรรมที่มุ่งขอฝนโดยตรง

หมายถึง พิธีที่จัดขึ้นเพื่อขอให้ฝนตกโดยเฉพาะ พิธีกรรมกลุ่มนี้มีได้กำหนดขึ้นเป็นประจำทุกปี ยกเว้นกลุ่มไทลาวซึ่งจัดไว้เป็นบุญเดือน 6 ในฮีต 12

พิธีกรรมขอฝนมักจะจัดขึ้นเมื่อเกิดแล้งจัด ธรรมชาติวิปริต ถึงฤดูกาลทำนาแล้วฝนยังไม่ตก ส่วนใหญ่จะอยู่ในช่วงฤดูฝนคือเดือน 6 เป็นต้นไป เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ชุมชน เจ้าบ้านหรือเจ้าเมืองจะปรึกษาชุมชนหาวิธีแก้ไขค้นหาสาเหตุของการผิดปกตินี้ว่ามาจากอะไร ส่วนใหญ่จะผ่านพิธีกรรมเข้าทรง อาจมีสาเหตุมาจาก (เทวดา) ผีบรรพบุรุษ ผีร้ายไม่พอใจ คนไทมีความเชื่อว่าแม่มายหรือหญิงท้องที่ไม่มีพ่อของเด็กเป็นสาเหตุสำคัญของอาเพศต่างๆ คนไทหลายกลุ่มจึงมีบทลงโทษสำหรับผู้หญิงกลุ่มนี้ เช่นไทใต้คงบังคับให้ไปล้างบ้าน คือ ทำความสะอาดทั้งหมู่บ้านและจัดพิธีเลี้ยงบ้าน มิฉะนั้นก็ปรับเป็นเงินแทน ไทลื้อที่สิบสองปันนาปรับเป็นเงินเมือง เก็บไว้ใช้ทำพิธีกรรมของเมืองต่อไป ไทขาวจะแห่แม่มานไปทั่วหมู่บ้านให้ร้องประณามตัวเองและขอโทษฟ้าดิน ฯลฯ

พิธีขอฝนที่พบว่าการแพร่กระจายไปในไทหลายกลุ่ม ได้แก่ **สวดคาถาปลาช่อน** (ลาวไทจีน ไทใต้คง ไทสยาม) **แห่นางแมว** (ลาว ไทสยาม ไทดำ) นอกนั้น

เป็นพิธีจัดขึ้นเฉพาะกลุ่ม เช่น ลาวนิยมเทศน์พญาคันทาคา แห่บังไฟ ไทจีนนิยมฟัง
ตั้งธรรมวาทหลวง

มีข้อน่าสังเกตว่าไทลาวทั้งในลาวในภาคใต้และในภาคอีสานของไทยจะมี
พิธีกรรมขอฝนค่อนข้างมาก น่าจะเป็นเพราะอยู่ในภูมิภาคที่ขาดแคลนน้ำฝนมากกว่า
ไทกลุ่มอื่น อนึ่งพิธีกรรมขอฝนดังกล่าวยังสะท้อนความเชื่อดั้งเดิมในเรื่องเพศ ผีและ
ความอุดมสมบูรณ์ เพราะส่วนใหญ่เป็นการเข้าทรงเครื่องมือเครื่องใช้ในการเกษตรที่
แสดงสัญลักษณ์ทางเพศ (กระดัง กวักปั่นฝ้าย ครก-สาก) เครื่องมือเหล่านี้เป็นเครื่องใช้
ของผู้หญิง เป็นสัญลักษณ์ของเพศหญิง (ดูเพิ่มเติมใน สุกัญญา สุจนายา. “เรื่องเพศ
ในเพลงปฎิพากย์.” ใน เพลงปฎิพากย์: บทเพลงแห่งปฏิภาณของชาวบ้านไทย,
2525) ที่มีลักษณะเด่นและเห็นเป็นรูปธรรมชัดเจนคือพิธีแห่บังไฟของชาวไทลาว
เวียงจันทน์และไทยอีสานที่มีการแสดงออกทั้งในรูปสัญลักษณ์ทางวัตถุ คืออวัยวะ
เพศชายจำลอง (บั๊กแบ้น, ปลัดขิก ตึกตา-ชายหญิงในทำร่วมเพศ, ยายแก้ว หรือรูป
ท้าวผาแดง-นางไอ่ ตึกตาสัตว์ในทำร่วมเพศ “สิงเต้าไม้”) และสัญลักษณ์ทางวาตะ
ได้แก่ คำเชื่อที่ว่าด้วยเรื่องเพศ ข้อน่าสังเกตคือ พิธีแห่บังไฟในลักษณะนี้จะไม่ทำใน
กลุ่มลาวหลวงพระบางและไทลื้อที่สืบสองปันนาซึ่งอิทธิพลทางพุทธศาสนามีสูง

3. พิธีกรรมขอฝนของคนไทเป็นการผสมผสานความเชื่อ “ผี” เข้ากับ “พุทธ”

ในกลุ่มคนไททั้ง 6 กลุ่ม กลุ่มไทดำบางกลุ่มและไทขาวเท่านั้นที่เป็นกลุ่ม
คนไทที่นับถือผีแบบดั้งเดิม นอกนั้นแล้วเป็นคนไทที่นับถือพุทธศาสนาแล้ว
ทั้งสิ้น

จากพิธีกรรมขอฝนซึ่งเป็นพิธีกรรมที่มีรากฐานมาจากความเชื่อที่สืบทอด
กันมาแต่บรรพบุรุษ เกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในวัฒนธรรมข้าวซึ่ง
ต้องพึ่งพิงธรรมชาติ ผู้วิจัยได้พบว่าความเชื่อดั้งเดิมยังคงมีอิทธิพลอยู่ในพิธีกรรม
ดังกล่าว (พิธีกรรมเมือง ปี่ไหม่ เข้าทรงผีต่างๆ) ขณะเดียวกันก็ให้เห็นความพยายาม
ที่จะผสมผสานความเชื่อดังกล่าวเข้ากับความเชื่อในพุทธศาสนา โดยอาศัยวิธีการหลาย
อย่าง ได้แก่

ก. การสร้างตำนาน (myth) ขึ้นใหม่จากเค้าเรื่องเดิม

คนใหม่เรื่องเล่าแสดงความเชื่อดั้งเดิมโดยเฉพาะความเชื่อในเรื่องผีแถนซึ่งเป็นใหญ่เหนือผู้อื่นใดเป็นผู้สร้างโลกและผู้บันดาลให้เกิดฝน (ดูรายละเอียดใน **ความโหดเหี้ยม**ของไทดำและ **พงศาวดารล้านช้างตอนต้น**หรือ **ตำนานขุนบรม**ของลาว) คนไทบางกลุ่มที่ไม่ได้เป็นพุทธมีพิธีกรรมดั้งเดิมในการขอฝนโดยการฆ่ากบ บูชายัญ (ชาวจ้วงตั้งบทความที่กล่าวถึงแล้ว) ใน **เรื่องพญาคันคาก**ซึ่งเป็นตำนาน (myth) อธิบายบุญบั้งไฟ พิธีกรรมขอฝนของชาวลาวแสดงให้เห็นร่องรอยความเชื่อร่วมกันช่วงต้น (คงคกกับกบเป็นสัตว์ประเภทเดียวกัน ในความหมายเชิงสัญลักษณ์ทางเพศ แทนอวัยวะเพศหญิงหรือแหล่งที่ให้กำเนิดความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งเป็นคู่ตรงข้ามกับบั้งไฟซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนอวัยวะเพศชายหรือน้ำฝนผู้ให้ความอุดมสมบูรณ์)

เรื่องพญาคันคากน่าจะได้ถูกปรับเปลี่ยนและตีความใหม่โดยพระภิกษุในพุทธศาสนาหลังจากที่ได้เผยแพร่มาอย่างอาณาจักรล้านช้างและสถาปนาเป็นศาสนาของรัฐบาลอย่างเป็นทางการใน พ.ศ.2076 รัชกาลพระเจ้าโพธิสาราช ได้มีการอ้างว่า พญาคันคากคือพระโพธิสัตว์เป็นชาติกเรื่องหนึ่งในปัญญาสชาดกซึ่งที่จริงแล้วไม่เคยมีปรากฏ นอกจากนั้นยังได้แต่งเติมเสริมแต่งให้พญาคันคากมีลักษณะเป็นจักรพรรดิราชตามแนวคิดแบบพุทธและลดบทบาทแถนจากเทพผู้สร้างลงมามีบทบาทต่ำกว่าพระอินทร์ซึ่งเป็นเทวดาในคติพุทธ (ดูเพิ่มเติมใน สุกัญญา ภัทรราชย์. “การปรับเปลี่ยนความเชื่อดั้งเดิมให้เป็นพุทธ: การศึกษาจากวรรณคดีล้านช้าง.” ใน **วารสารภาษาและวรรณคดีไทย** 11 (ม.ย.-ธ.ค. 2537): 76-88.)

เรื่องพญาคันคากได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมขอฝนซึ่งพระสงฆ์เป็นผู้เทศน์ให้ชาวบ้านฟัง ต่อจากนั้นในช่วงของการเฉลิมฉลองแห่แห่นเป็นพิธีกรรมของชาวบ้านซึ่งพระสงฆ์จะไม่ไปยุ่งเกี่ยวกับ ซึ่งนิยมทำแตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่น ทางหลวงพระบางนิยมแห่นางแมว ส่วนทางเวียงจันทน์และอีสานของไทยนิยมแห่บั้งไฟซึ่งแสดงคติในเรื่องเพศชัดเจน

ข. การเสนอพิธีกรรมที่เป็นพุทธแทนที่พิธีดั้งเดิม

สำหรับชาวพุทธการอ้อนวอนให้เทวดาเห็นใจ เพื่อบันดาลสิ่งที่ดีตนปรารถนาสามารถปฏิบัติได้ด้วยการรักษาศีล 5 ศีล 8 และสวดมนต์อ้อนวอนเทวดา วิธีการเช่นนี้พบบ่อยๆ ในนิทานชาดกและพุทธประวัติ

การขอฝนของคนไทบางกลุ่มได้ใช้วิธีปฏิบัติตามแนวทางแบบพุทธ จะเห็นได้จากพิธีสวดคาถาปลาช่อน (ไทจีน) หรือคาถาปลาเค่อ (ลาว) หรือคาถาปลาลำคำ (ไทใต้คง) ซึ่งเป็นพิธีที่ทำโดยพระสงฆ์ เรื่องนี้มีที่มาจากชาดกในนิบาตชาดกกล่าวถึงพระโพธิสัตว์ครั้งเสวยพระชาติเป็นปลาได้กระทำการมีช่วยสัตว์อื่นในหนองน้ำให้พ้นภัยพิบัติ การสวดคาถาปลาช่อนตามด้วยการสวดมนต์เจ็ดตำนานไปตลอดระยะเวลาหนึ่ง เช่น 3 วัน (ลาว) หรือ 7 วัน (ไทจีน) ก็เชื่อว่าสามารถทำให้ฝนตกได้

การทำบุญแห่ข้าวพันก้อนของชาวไทลาวก็เป็นวิธีการหนึ่งที่แสดงวิธีคิดแบบพุทธ กล่าวคือเชื่อว่าการทำทานจะช่วยให้เทวดาเห็นใจและบันดาลให้สมปรารถนาได้ แนวคิดเรื่องการทำทานเช่นนี้สอดคล้องกับ**สุขวณฺณะชาดก**ซึ่งชาวไทจีนนิยมฟังในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา เชื่อว่าฟังแล้วได้บุญและยังช่วยให้บ้านเมืองอุดมสมบูรณ์ด้วยฝนฟ้าที่ตกถูกต้องตามฤดูกาล

สรุปได้ว่า ในสังคมของคนไทที่นับถือพุทธศาสนา พิธีกรรมขอฝนซึ่งเป็นพิธีกรรมดั้งเดิมได้มีการปรับเปลี่ยนแนวคิดให้สอดคล้องกับพุทธศาสนา ส่วนการปรับเปลี่ยนนั้นจะมีมากน้อยเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับ “ความเป็นพุทธ” ของชนแต่ละกลุ่ม

4. บทบาทของเพศชายและหญิงในพิธีกรรมขอฝน

ประเด็นที่น่าสนใจอีกประเด็นหนึ่งในการศึกษาพิธีกรรมขอฝน คือบทบาทของเพศชายและหญิง แม้ว่าจุดประสงค์ของพิธีกรรมนี้คือความอุดมสมบูรณ์อันเกิดจากการรวมกันของเพศชายและหญิง แต่กลับมีการแบ่งแยกระหว่างเพศอย่างชัดเจน

ในกรณีที่พิธีกรรมที่ทำเป็นประจำปี เช่น ในการเซ่นเทวดาเมือง การทำบุญบั้งไฟของชาวไทอีสาน บทบาทส่วนใหญ่จะตกอยู่ที่ฝ่ายชาย ทั้งผู้ทำพิธีและผู้เข้าร่วมพิธี ทั้งบั้งไฟยังแสดงสัญลักษณ์ของเพศชายด้วย ในพิธีดังกล่าวมีข้อห้ามสำหรับเพศ

หญิง ผู้หญิงจะเข้าไปมีส่วนร่วมได้ในช่วงของการเฉลิมฉลองเท่านั้น (ยกเว้นในพิธีเช่น อารักษ์เมืองของชาวไทเวียงจันทน์ตามที่ Levy กล่าวไว้ว่า นางเทียมเป็นผู้ทำพิธี)

แต่ในกรณีที่เกิดปกติ ฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล บทบาทส่วนใหญ่จะอยู่กับเพศหญิงนับตั้งแต่หญิงแม่ม่ายหรือหญิงที่ท้องไม่มีพ่อจะถูกลงโทษจากสังคมด้วยวิธีการต่างๆ (ไทขาว-แห่แม่มาตาง, ไทลื้อ-ปรับไหม, ไทใต้คง-ล้างบ้านหรือปรับไหม) จนถึงพิธีกรรมที่จัดขึ้นซึ่งมักเป็นการเข้าทรงเพื่อถามสาเหตุ เช่น เต้าแม่นางตั้งนางกวัก เหล่านี้ผู้หญิงเป็นผู้กระทำทั้งสิ้น วัสดุที่ใช้ก็เป็นวัสดุที่เป็นสัญลักษณ์ของเพศหญิง และเช่นเดียวกันในกรณีที่ฝนตกมากเกินไปซึ่งเป็นภาวะผิดปกติ บทบาทก็จะอยู่ที่ผู้หญิงอีกเช่นกัน ดังพบว่าผู้หญิงต้องเป็นผู้ทำพิธี เช่น บนนางธรรณีหรือเอาหมอนไปฆ่าไฟของไทลาว

การที่ผู้หญิงมีบทบาทสูงในการเป็นสื่อกับผีแสดงให้เห็นร่องรอยความเชื่อดั้งเดิมในเรื่องของการยกย่องเพศหญิง ในสมัยโบราณผู้หญิงไทอาจเคยเป็นผู้นำทำพิธีกรรมของชุมชน ดังเช่นผู้หญิงไทดำที่เป็นผู้ร้องคำขอฝน ฝ่ายชายเป็นคนตีฆ้องก็ได้

ผู้วิจัยใคร่ตั้งข้อสังเกตว่าพิธีกรรมขอฝนซึ่งมาจากอิทธิพลของพุทธศาสนา ไม่มีการแบ่งแยกระหว่างเพศชัดเจนเหมือนกับพิธีกรรมที่มาจากความเชื่อดั้งเดิม ทั้งหญิงและชายล้วนต้องรักษาศีล ทำทาน ฟังเทศน์ฟังธรรมด้วยกัน อาจเป็นได้ว่าในสังคมของชาวพุทธได้แยกบทบาทในการทำพิธีไปให้พระสงฆ์ซึ่งเป็นเพศชายและยอมรับสถานะของเพศชายว่าสูงกว่าเพศหญิงไปแล้ว เพราะเพศชายสามารถบวชเพื่อสืบพระศาสนาได้และสามารถช่วยให้พ่อแม่หรือภรรยาได้บุญกุศลหาก “เกาะชายผ้าเหลือง”

การแบ่งแยกระหว่างเพศชายและหญิงในพิธีกรรมขอฝนของคนไท
แสดงให้เห็นการจัดระเบียบทางสังคมของคนในวัฒนธรรมข้าวซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกันคือมีการแบ่งแยกหน้าที่ในการผลิต ชายหญิงมีความสำคัญทัดเทียมกัน เพศชายเป็นแรงงานสำคัญในการผลิตต้องรับผิดชอบงานหนัก เช่น ไถคราด ส่วนหญิงต้องรับผิดชอบงานที่เบากว่า เช่น ปักดำ ไทลื้อมีเข่าว่า “ผู้หญิงไถนาไม่ได้เตี่ยวฟ้าผ่า” แต่ในบางอย่างก็จำเป็นต้องร่วมมือกันทำ เช่น เกี่ยวข้าว แม้ว่าผืนนาที่ทำ

กินเป็นที่นาของฝ่ายหญิงตามลักษณะที่อยู่อาศัย (ในวัฒนธรรมของคนไท ชายจะไปอยู่บ้านหญิงหรือไปถือผีฝ่ายหญิง) เพศชายก็ถือเป็นผู้นำของครอบครัว ต้องรับผิดชอบต่อความอุดมสมบูรณ์ของครอบครัวและชุมชน ในขณะเดียวกันเพศหญิงซึ่งเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตและเป็นเจ้าโคตรก็ต้องรับผิดชอบด้วยเพื่อรักษาคุณภาพ

บทสรุป

พิธีกรรมขอฝนเป็นวิธีการแก้ปัญหาของคนในวัฒนธรรมข้าวโดยเฉพาะคนที่ทำนาอยู่ ผู้วิจัยตั้งต้นศึกษาพิธีกรรมขอฝนของคนไทด้วยความอยากรู้ว่าคนไทแต่ละกลุ่มมีวิธีการแก้ปัญหาฝนแล้ง ไม่มีน้ำทำนาอย่างไร จากการศึกษาได้พบว่าพิธีกรรมขอฝนของคนไททุกกลุ่มมีความคล้ายคลึงกัน คือ มีความเชื่อในเรื่องเพศและความอุดมสมบูรณ์เป็นพื้นฐานร่วมกัน ความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผีและบทบาทของเพศหญิงในสังคมโบราณยังปรากฏร่องรอยอยู่ในสัญลักษณ์ต่างๆ ในพิธีกรรม ในกลุ่มคนไทที่นับถือพุทธศาสนา พิธีกรรมขอฝนได้ถูกปรับเปลี่ยนอย่างชาญฉลาดให้เข้ากันได้กับความเชื่อในพุทธศาสนา เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม พิธีกรรมขอฝนจึงเป็นพิธีกรรมโบราณที่ยังคงสืบทอดอยู่จนทุกวันนี้

ตารางสรุปพิธีกรรมขอฝนของชนชาติไท

พิธีกรรม	ไทขาว	ไทดำ	ไทลาว	ไทลื้อ	ไทขิ่น	ไทใต้คง
ฆ่าควายเซ่นผีเมือง	✓	✓	✓	✓	✓	✓
ไหว้เสือบ้าน	✓	✓	✓	✓	✓	✓
ปีใหม่วันสังขาร			✓	✓	✓	✓
จุดบั้งไฟขอฝน			✓			
เทศน์พญาคันคาก			✓			
สวดคาถาปลาช่อน			✓		✓	✓
แห่หางแมว			✓	✓		
แห่ข้าวพันก้อน			✓			
ตั้งธรมว้าวหลวง					✓	
เข้าทรงเชิญผี-นางดั่ง			✓			
นางกวัก			✓			
โยนครกโยนสาก			✓			
แห่กบ					✓	

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- ซ่งสู่หว่า. 2527. การสืบค้นทางทฤษฎีและการปฏิบัติชาติพันธุ์วิทยาในจีน. ปักกิ่ง: มหาวิทยาลัยชนชาติส่วนกลาง.
- บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. 2498. ลีโอนไทยในประเทศจีน. พระนคร: รัปพิมพ์.
- บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. 2498. ไทยสิบสองปันนา. ม.ป.ท.
- ประคอง นิมมานเหมินท์ และคณะ. 2544. รายงานวิจัยเรื่องวัฒนธรรมข้าวของชนชาติไท : ภาพสะท้อนจากตำนาน นิทาน เพลง. ทุนวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เณลินฉล่องสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี.
- ปราณี วงษ์เทศ. 2538. "สถานภาพการศึกษาเรื่องจ้วง: พิธีกรรมขอฝนเพื่อความอุดมสมบูรณ์." ใน การศึกษาวัฒนธรรมชนชาติไท. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- ปริญญานภิกขุ. 2525. ประเพณีโบราณไทยอีสาน. อุบลราชธานี: ศิริธรรม.
- พงศาวดารล้านช้าง. 2473. พระนคร: ราชบัณฑิตยสภา.
- พ่ออาจารย์หนานหล้า. "วิถีชีวิต คำเป็นอยู่กิน ชาวเชียงตุง: อดีตและปัจจุบันนะ."
เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง "ไทขึ้นเมืองเชียงตุง"
17-20 พฤศจิกายน 2537 ณ เมืองเชียงตุง ประเทศพม่า.
- สุกัญญา ภัทรราชย์. 2537. "การปรับเปลี่ยนความเชื่อดั้งเดิมให้เป็นพุทธ : การศึกษาจากวรรณคดีล้านช้าง." วารสารภาษาและวรรณคดีไทย
11 (มิถุนายน-ธันวาคม 2537): 76-88.
- สุกัญญา สุฉฉายา. 2525. เพลงปฏิพากย์ : บทเพลงแห่งปฏิภาณของชาวบ้านไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และนฤมล เหลืองรังษี, บรรณาธิการ. 2535. เรื่องเมืองเชียงตุง. เชียงใหม่: สุริวงค์บุ๊คเซนเตอร์.
- เอเจียน แอมอนิเย. 2539. บันทึกการเดินทางในลาว ภาคหนึ่ง พ.ศ.2438. ทองสมุทรวโร และสมหมาย เปรมจิตต์ ผู้แปล. เชียงใหม่: โครงการผลิตเอกสารส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้าน สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เอเจียน แอมอนิเย. 2539. บันทึกการเดินทางในลาว ภาคสอง พ.ศ. 2440. ทองสมุท
โตร์ และสมหมาย เปรมจิตต์ ผู้แปล. เชียงใหม่: โครงการผลิตเอกสารส่งเสริม
ความรู้เกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้าน สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ภาษาอังกฤษ

Paul Levy. 1959. "The Sacrifice of the Buffalo and the Forecast of the Weather in
Viantiene." in **Kingdom of Laos**. France-Asie.

Gogoi, Pushpa. 1996. **The Tai of Northeast India**. Chumpra: Printers and Publication
P.M.Ltd.

วิทยาการผู้ให้ข้อมูล

ไทดำ เมืองลา สาธารณรัฐเวียดนาม

ศาสตราจารย์คำเคื่อง

มหาวิทยาลัยฮานอย

ศาสตราจารย์คำจอง

พิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยาฮานอย

ไทดำ เมืองหลวงน้ำทา สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

บ้านท่งอัม

พ่อเผ่าม่วนชาย

พ่อเผ่าอ้ายโดย, หมอมด

แม่เผ่าแป้

พ่อเผ่าเชียงสี

บ้านน้ำแ้ง

พ่อเผ่าอ้ายแอ

แม่เผ่าอีห่าว

ไทขาว เมืองเต็ก สาธารณรัฐเวียดนาม

ดร.หว่างเหลื่อง

มหาวิทยาลัยฮานอย

ไทลาว เมืองหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

พ่อเผ่ามหาพิลา วีระวงศ์, หมอพร

อาจารย์สมพร อุ่นดวงจัน

บ้านเชียงแมน

จารย์เขม้งจารย์ชู้ย เชียงสีทน

บ้านอู่

จารย์จันผาย

เมืองงอย

เชียงพัน, ผู้ใหญ่บ้าน

ไทลื้อ สิบสองพันนา สาธารณรัฐประชาชนจีน

เมืองเชียงรุ่ง

เจ้ามหาขันธวงศ์

บ้านช้างใจ เมืองเชียงรุ่ง

ขนานจอมแสง

ขนานแสงลอด

บ้านดัว เมืองเชียงรุ่ง

พ่อเผ่าดาว

บ้านชายหลวง เมืองแซ่

อ้ายคำแสง

แม่เผ่าจ้อย

ไทใต้คง เมืองขอนแก่น เขตปกครองตนเองใต้คง ยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน

พะกาหม่านแสง พะกาโปคำ เต่าเปื้อพะ แสงคำจิ้น
คำม่อนแสง

คำหมอกเงิน พะก่าตานแสง บ้านหนองโบ

ไทขิ่น เมืองเชียงตุง สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์

พ่อทิพย์แสงอำมาตย์ อาจารย์หนานหล้า ชายสามตาน, หมอเส้น
หนานทิพย์ บ้านพร้าว